



Tanulság.

Az első nagy hadjárat lezajlott. Még friss a fű a halottaink sírján, még fájdalmas képek mardossák szívünket. Csatát veszítettünk. De kinyílt a szemünk és amit megláttunk, nem fogjuk azt a látványt elfelejteni soha. A mi naiv és jóhiszemű szabadgondolkodásunk egyszeriben túlélte magát. A reakció a tettek és a tények szabadgondolkodását mutatta be, azt amely nemcsak szabadon gondolkodik, hanem szabadon cselekszik is. Amit mi támadtunk, hogy javítsunk rajta, azt megtámadta, hogy kiirtsa. Nem kritizálta a képviselői hagyományos jogokat, hanem azoknak a védőit kihurcoltatta a parlamentből, nem elmélkedett a jog és az erkölcs relativitásán, hanem önkezével törölte ki ezeket a szavakat a közélet szótárából. Hagyomány és becsület, alkotmány és jogrend . . . puszta szólásmódok, pleonasztikus dajkamesék. *Megtanított rá bennünket a reakció, hogy van oalami, ami több a forradalmi elméleteknél és az – a forradalmi gyakorlat!*

Egyetlen egyszer sem mondták maguknak ezek az emberek, hogy amit ők akarnak az hiu törekvés, hogy a haladás szekerét megállítani nem lehet és hogy aki a robogó vonat elé áll az a halál fia. Nem így gondolkodtak, talán nem is gondolkodtak, hanem félredobva ezeket a megfontolásokat, mintha merő előítéletek lennének, megállították a haladás szekerét és a fejlődés robogó vonata alatt meglázították a síneket és a vonat kisiklott. A gonosztevőket sohasem riasztotta el a törvények szigora és keservesen csalódtunk, amikor azt hittük, hogy a fejlődés íratlan törvényeitől meg fognak ijedni.

De mennél jobban belemélyedünk annak a vizsgálatába, hogy mi képesíthette ellenségeinket arra a gálád erő kifejtésre, amellyel mindent, amit egyébként olyan álszenteskedéssel védelmeztek, maguktól elvetve, törvényt és jogot, hagyományt és erkölcsöt, de azokkal együtt minket is legázoljanak, annál inkább azt kell kérdeznünk magunktól – nyíltan és egyenesen –, mi az, amiért mi nem voltunk képesek hasonló erőfeszítésre, mi az, amiért mi elvesztettük a csatát anélkül, hogy csak valóban harcba is szállottunk volna? Mi az, amiért nem támaszkodtunk mi is a szélsőség és a merevség acélpilléreire, hanem miért bocsájtkoztunk minduntalan az engedékenységre és az alku süppedékes talajára? Miért

nem tudtuk mi is harcba vinni egész anyagi és erkölcsi létezésünket, a mi testi és szellemi énünket, ahogy a pillanat azt megérdemelte volna és miért gondoltuk, hogy lesz még egy jobb és egy méltóbb idő is, amelynek a reményében kímélni szabad az erőnket?

Nem elegendő válasz erre az, hogy gyengék voltunk az összecsapáshoz, mert nincsen olyan érték, amely elég csekély volna ahhoz, hogy a kockáztatása által meg nem nőne. Nem válasz az sem, hogy rossz taktikát követtünk és hogy a döntő mérkőzés előtt elárultak a szövetségeseink, akikkel a harctéren kellett volna egyesülnünk; nem válasz azért, mert a rossz taktikánk nem az oka volt a mi kishitűségünknek, hanem már annak a következménye. Csak egy válasz van, amely az egész igazságot és az egész tanulságot felöleli és ez az, amely politikai nevelésünkben, egész értelmi és erkölcsi szerkezetünkben keresi a hibát. Egyedül ez a válasz termékeny is, mert a lét minden jelensége közül egyedül ez az, amelyet közvetlenül befolyásolni tudunk és amelynek a befolyásolása éppen nekünk szabadgondolkodóknak, akik a radikális mozgalom eszmei fegyvereit kovácsoljuk, sajátos feladatunk és kötelességünk is.

A sikeres cselekvés olyan értelmi és érzelmi szerkezetet kíván meg, amely határozottan és világosan különválasztja a céljainkat az eszközeinktől. Sehol sem olyan nehéz és mégis olyan fontos ez a tisztázás, mint éppen ott, ahol cselekvésünk a társadalom megváltoztatására irányul, ott ahol a *célt erkölcsnek* nevezzük, az *eszközöket* pedig *politikaiaknak*. Éppen ezért itt nem a céloknak és az eszközöknek a valóságban többnyire meglevő objektív összefüggése kell hogy érdekeljen bennünket, hanem ellenkezőleg, a kettő szubjektív függetlensége, a céloknak az eszközöktől való teljes és tökéletes különválasztása a tudatban. Legtöbbször, igaz, meglesz mind a két kellék, a célok és az eszközök objektív összefüggése egymással és azok szubjektív függetlensége egymástól, mégis – ha választanunk kellene – akkor feltétlenül az utóbbihoz kellene ragaszkodnunk. Mert objektíve alkalmatlan eszközökkel is lehet, sőt az ellenzéseknek gyakran kell is politikai küzdelmet folytatniok és erkölcsileg ez a harc éppen nem lesz szükségszerűleg sikertelen, míg bizonyos, hogy az olyan céloknak, amelyeket tudatosan egyedül az eszközeinktől tettünk függökké, az erkölcsi világban semmi keresnivalójuk nincsen és az ilyenekkel erkölcsileg értékes sikert elérni nem is lehet.

Valóban ezen a ponton találkozik az államférfiú és a politikus hivatásának legnehezebb feladataival, önmagából kell merítenie a végcélokat, nem nézve az eszközök és módok rendszereit, amelyek ahhoz elvezethetnek, mint aki nem lámpást gyújt az emberiségnek, hanem egy új égitestet fedez fel az égen. Ilyen nagyszerű végcél, hogy olyat említsünk, amely szívünkhöz közel áll, a haladás eszménye, mert ehhez a véghez képest minden egyéb jó csak út. Az ilyen célokról elmondhatjuk, hogy azok többek ismereteink merő foglalatainál és hogy valóban megnövelik az erőnket. Csak

az ilyen célok, amelyek minden gyakorlatiasságon felül, sokszor az érzelem és a képzelőtehetség végső megfeszítése nyomán keletkeznek, csak ezek fejezik ki legmélyebb vágyainkat olyan fényességgel és olyan teljességgel, amelynek egyedül az elgondolása a lelkesedés felséges érzését kelti a kedélyekben. Hiszen az emberiség – és ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni – csupán célokért tud lelkesedni és csupán az olyan célokért amelyek valóban azok, amelyek a legmélyebbről jönnek és a legmeredekebben törnek felfelé!

Ezen a téren kell keresnünk politikai nevelésünk gyengéit és ferdeségeit. Az utolsó tíz évünk Magyarország felfedezésének volt szentelve és ebben a valóban fontos munkában elhomályosult előttünk az az igazság, hogy Magyarországnak még oly pontos gazdasági és társadalmi atlaszán sem fogjuk feljegyezve találni a lelkesedést, amely nélkül ez a térkép csak haszontalan papír fog maradni. Ez a tíz év azon mozgalmak vizsgálatának volt szentelve, amelyeknek hasonló viszonyok között a külföldi államok voltak színterei és elfelejtettük eközben, hogy a társadalmi menetrendben jelzett vonatok csak akkor fognak elindulni, ha mi magunk fűtünk a mozdony alá. Ezek a térképen keresett célok, ezek a menetrendből felkutatott mozgalmak, ez a statisztikai táblákból kiszámított forradalom, ez az egész béljóslás és organikus szociológia, ezek tették, hogy amikor azt hittük, hogy az ország szívverését lessük meg, a taktika ketyegését hallgattuk.

Ezért volt az, hogy amikor az események döntő fordulatot vettek és kihurcoltak bennünket az elhatározások fórumára, akkor de már későn, minden oldalról megindult a halk zszibongás, a tudós és féltudós bölcselkedés, a hivatalos és félhivatalos találgatás, hogy: *mit is kellene akarnunk?* De még ekkor sem értettük ezen *valódi célokat*, azt az átértett és akarattól eltöltött valamit, amit az eseményekkel szembehelyezve és érte küzdve győzelemre lehet, vinni hanem ellenkezőleg azt találgattuk mindannyian, hogy: *mi lesz?* Mit fog tenni a dinasztia és mit a kolera, mit a párt és mit a törökök, mit a külpolitika és mit az organikus szociológia, és mindnyájan egyetértettünk abban, hogyha csak ezt helyesen eltaláljuk, akkor nyilvánvaló lesz az is, hogy mi is voltaképpen a célunk. így csináltunk a történelmi materializmusból, amely mint társadalomtudományi felismerés a politikai eszközök páratlanul hasznos rendszere lehetne, a politikai céloknak egy álmoskönyvet, amelytől ugyan hiába vár felvilágosítást a babonás hívő.

Nagyon rossz szolgálatot tesznek az ügynek azok, akik a valóságot és szándékainkat, az eszközöket és céljainkat reménytelenül összegabalyítva egy értelem- és érzelemzavaró fatalizmust tanítanak. Mert nem fatalizmus-e azt hirdetni, hogy a politikát voltaképpen nem mi emberek csináljuk, hanem rejtélyes és láthatatlan erők, amelyeknek a természetét még csak nagyon kis részben derítette fel a szociológia és hogy nekünk embereknek az a feladatunk, hogy ellesve a titokzatos hatalmak szándokait, azokat rendíthetetlen bizalmunkról biztosítsuk és klubvacsoráknak nevezett

istentiszteleteken fejezzük ki azon hő óhajlásunkat, hogy azokat végre is hajtsák. És nem ez a fatalizmus-e az a hínár, amely a vergődő kedélyeket mindjobban befonja és kezükön-lábukon megköti a cselekvőket? Semmiféle elméletről és így a történelmi materializmusról sem lehet azt mondani, hogy az több mint egyszerű ismeret, az voltaképpen szándék is, amely helyettünk tűz ki célokat és lehetőleg helyettünk cselekedjék is. Lássuk be, hogy nincsen kilátástalanabb circulus vitiosus, mint a társadalmi fejlődésből meríteni a céljainkat és azután a társadalmi fejlődésre bízni azoknak a megvalósítását!

„A társadalom önmagától fejlődik és a politika feladata ezt a fejlődést elősegíteni.” Ilyen tételeket hallunk és még csodálkozunk azon, hogy akik a társadalmi fejlődés bürokratikus gépezetében ennyire megbíznak, azok nem veszik túlságosan komolyan a sürgetés szerény feladatát, amely még nekik megmarad? Avagy valóban azt hiszik, hogy elég tételük igazolásául a munkásságra hivatkozniok, amely állítólag ezen delphii jóslat vezérlete mellett érte el világszerte mozgalmi sikereit? Hiszen ez felszínes látszat. A munkásosztálynak nem kell elméleti magyarázat arra, hogy miért cselekedjék, mert azt a nyomora neki amúgy is megmondja, hanem csak arra, hogy ez a cselekvése sikerrel is járhat-e? A polgári osztálynak, amely végül is nem elnyomott osztály, hanem csak mellőzött osztály, ellenkezőleg arra kell elmélet, hogy miért cselekedjék, amikor nagy többsége relatíve tűrhetőnek találja nemcsak anyagi, hanem társadalmi és erkölcsi helyzetét is. Ilyen elméletet pedig csak egyetlenegy módszer szolgálhat: a bátor és tántoríthatatlan *célkitűzés*.

Mit tudott volna elérni egy tábor, amelyet immár egy évtized óta céltudatos politikai nevelés edzett volna harcra! Mit tudtunk volna tenni, ha nem megváltozhatatlan körülmények egyszerű eredőjét láttuk volna önmagunkban, hanem egyenjogú összetevőt az erők versenyében! Minő fontos szerep jutott volna az általános bomlás idején egy olyan öntudatos csoportnak, amely rendíthetetlenül mereven kítűzött célja felé halad! És vajjon nem tudtunk volna-e így akaratainkat több sikerrel szembehelyezni a kedvezőtlen viszonyokkal, ha egyszer átláttuk volna, hogy ezek végeredményükben mégsem mások, mint ellenségünk akarata!

Talán legnagyobb tanulsága annak a terméketlen félreállásnak, amelyben senyvedtünk és az erőszak fergetegének, amely felettünk elvonult az: hogy még oly biztató ismereteink sem vehetik le rólunk a szabad és független elhatározás felelősségét, hogy nem az események szándokait kell kutatnunk, hanem a saját szándékainkat kell átélnünk és megvalósítanunk és hogy végül nem az eszközök ravasz mérlegelésére, hanem szilárdan kítűzött célok önzetlen szeretetére kell magunkat nevelnünk.

Polányi Károly.

A nemi erkölcs és a nemi felelősség.*

A nemi élet tudományos tanulmányozása s a faj és az egyén szempontjából való jelentőségének teljes megismerése a kulturális élet bonyolultságának fokozódásával egyre sürgetőbb szükségletté válik. Napról-napra nagyobb tért hódít az a belátás, hogy a nemi élet az egyes – többnyire teljesen tapasztalatlan – egyén számára súlyos testi és lelki bajok forrása lehet s hogy egyéni és társadalmi életünkre való óriási jelentősége dacára mint higiéniai és betegségokozó faktor eddig alig méltányoltott.

Ha csodálkozunk rajta, hogyan volt lehetséges, hogy a nemi élet tudományos kutatása és a nemi kérdések nyilvános taglalása még néhány év előtt is úgyszólván tiltott dolog volt s közelebről vizsgáljuk azokat az előítéleteket, melyek oly sokáig domináltak e vonatkozásban, nemcsak a természettudományok és a szociológia terén, hanem az orvosi tudományban és higiénében is, ez előítéletek teológiai eredetére bukkanunk. A középkori teológia nemi etikája, mely az eredendő bűn dogmáján alapult, mely a nemiséget vétkes, rossz és gyalázatos dolognak tartotta s mely az egyházak felfogásában még ma is elevenen él, ez oltódott be a vallásokkal együtt oly mélyen a nyugati népek kultúrájába, hogy még ma is uralja nemcsak a nyilvánosan hangoztatott nézeteket, hanem a köznapi élet aprólékos részleteit, a szokásokat és a legjelentéktelenebb cselekedeteket is. De a tulajdonképeni gyökereit e középkori, modern egyházi morálnak még távolabbra is követhetjük. Az úgynevezett európai nemi erkölcs a maga sajátos kettős rendszerével, mely más magatartást követel a nőtől, mint a férfitől, pontosan kimutatható kultúrtörténeti összefüggésben áll az ókori, görög-római nemi etikával, a közvetlen leszármazottja annak, mint ahogy egész kultúránk is ilyen viszonyban van a görög-római kultúrával.

A görögöknek és a rómaiaknak a nemek viszonyáról való felfogásában a legszélsőbb *dualizmus* jutott kifejezésre, amely a nemek minden viszonylatára kétféle erkölcsi szabálylyal rendelkezett. Az ókori nemi élet alap tényei: a nő szigorú (legtöbbször kényszer útján létrejött) házassági megkötöttsége és a férfi korlátlan nemi szabadsága voltak s az utóbbi természetes velejárójaként a prostitúció virágzása. A férfi és a nő nemi életének ezt a diszharmóniáját seholsem találjuk meg olyan kifejezetten, mint az ókori népeknél. Nemi erkölcsüknek ez a kettőssége lényegében a nőnek, mint a férfihez képest alacsonyabb rendű lénynek megvetésén, az egyéni szerelem értékelni nem tudásán és a munka lenézésén alapult, tehát olyan momentumokon, amelyek nekünk ma teljesen idegenek, sőt amelyekről való felfogásunk éppen az ellenkezőjére változott át.

Ez alapelvek megértéséhez tudnunk kell, hogy az ókorban a mai értelemben vett nemi kérdés nem volt. A szexualitásnak az egyes

* A szerzőnek a Galilei Kör számára május 4-én tartott előadása, melyet ki-vonatatosan közlünk. *A szerk.*

individuumra való jelentőséget – volt légyen az férfi vagy nő – nem igen tudták méltányolni. Figyelmük kizárólag az utódokra volt irányítva. Házassági szabályaik s általában a nemi életre vonatkozó szabályaik egyedül a racionális fajhigiéne szempontjai – már mint az akkori ismeretekben indokolást találó szempontjai – által voltak meghatározva. A férfival még valamennyire törődtek. Szórakozására és fölös vágyainak levezetésére ott volt a prostitúció szervezete. A női szexualitás szempontjai azonban teljesen ismeretlenek voltak előttük s misem állt távolabb tőlük, mint az a gondolat, hogy ennek is helyet adjanak a nemi élet szabályozásában. A görög házasság célja kizárólag szép és egészséges gyermekek nemzése és felnevelése volt. A nő, kinek kötelessége volt a háztartási munkák elvégzése, minden szabadság nélkül, a nyilvánosságtól teljesen elzárva élt férje házában. Annak házonkívüli dolgaiba nem volt semmi beleszólása s férjének alattvalójaként, szinte fogolyként tengette kevéssé becsült életét.

Ami végül a munka megvetését illeti, ami a nőnek és az egyéni szerelmi életnek lenézése mellett harmadik meghatározója volt nemi erkölcsüknek, ilyenféle felfogás természetesen csak olyan államokban fejlődhetett ki, ahol úgyszólván minden munkát rabszolgák végeztek. A szóbanforgó államoknak éppen tipikus rabszolga-állam voltak adja meg a kulcsát a nemi életük prostitúcióra alapítottóságának. A prostituáltak ugyanis (legalább kezdetben) kizárólag idegen rabszolgánők voltak, akiket minden aggály nélkül használhattak fel nemi vágyaik kielégítésére, mint ahogy a férfirabszolgák munkaerejét más szükségleteik kielégítésére.

E dolgokkal azért érdemes kissé behatóbban foglalkozni, mert igen értékes megvilágításokat nyerünk belőlük a mai nemi erkölcs bizonyos tényeire. Itt kell keresnünk például a magyarázatát annak, hogy bár a fajhigiéne igazi szempontjai a mai nemi erkölsből teljesen hiányzanak, mégis valahányszor valaki, az egyéni szexualitás jogait hangoztatja, mindig a fajfentartás tendenciájának vélt szempontjaival hozakodnak elő és mint az emberhez egyedül méltót, ezeket szegeznek az egyéni szexualitás érvényesülésével szembe. Még felvilágosítóbb értékű, ha a görögöknek nőmegvetését, a nő alacsonyabbrendűségéről vallott felfogását, melyet Aristoteles filozófiai rendszerbe is foglalt, további fejlődésében követjük. A kereszténység és főleg a középkori skolasztika ugyanis átvette és továbbfejlesztette ezt a gondolatot. A nőt, mint a férfi nemi vágyainak tárgyát úgy állították oda, hogy az egyszersmind magának a bűnnek, a rossznak a megtestesülése: a pokol kapuja, mint Tertullian mondja, amellyel legjobb semmiféle viszonyban nem állni. Ebből a felfogásból eredt az abszolút nemi aszkézis középkori ideálja, mely aztán az „eredendő bűn” augustinusi tanában nyert dogmatikus kifejezést. Adolf Harnack, a kiváló protestáns teológus érdeme annak kimutatása, hogy az eredendő bűn nem egyéb, mint az ember nemi ösztöne s egyszersmind ő mutatott rá arra is, hogy itt kell keresnünk a ma is uralkodó nemi előítéletek magyarázatát.

Hogy ez az előítélet milyen mély gyökeret vert az emberiség gondolkozásában, arra mi sem jellemzőbb, mint az a tény, hogy még a reformáció sem tudta megszabadítani tőle. Igen érdekes e tekintetben a reformáció megindítójának, *Luthernek* a magatartása. Luther kezdetben teljesen elvetette – sok mással együtt – ezt az előítéletet is, később azonban ismét menthetetlenül rabjává lett. Kezdetben a nemi ösztön természeti jogának bátor harcosaként lépett fel s nyomatékosan hangoztatta a nemiségnek az emberi individualitás szabad és természetes kifejlődésére való nagy jelentőségét. Luther ez első korszakában a nemi ösztön a *természethez* tartozik s mint ilyen, része az isteni kinyilatkoztatásnak; az ember pedig szexualitásában is tiszteletre méltó. E felfogásának megfelelően cselekszik is: a *szerves* Martin Luther nőül veszi Catharina Bora apácát. Elete második korszakában azonban mindez egészen visszájára fordul. Az egykori augustinusbarát visszatér a legmérévebb augustinizmushoz. Ismét elismeri az „eredendő bűn” tanát s a nemiségben és minden nyilvánulásában valami „*gyalázatost*” lát. Felfogásának e visszafelé való fejlődésében bizonyára szerepe volt hanyatló korának és betegeskedésének.

Akármi is volt azonban az oka, mindenesetre tény, hogy Luther az eredendő bűn tanát megtartotta és az ilyképen a protestáns erkölcsstanban is domináló gondolat maradt mind a mai napig. Belőle eredt azután mindaz a képmutatáskodás és álszenteskedés, ami a kultúremberiség nemi életét alapjaiban mérgezi meg. Abból az éles kritikából azonban, amellyel Adolf Harnack és az újabb protestáns teológia az eredendő bűn tanát illetik, már némi reményt meríthetünk arra, hogy a modern protestantizmus végre vissza fog térni Luther első tanításaihoz és el fogja ismerni a szexualitást, mint az ember egyik természetes életnyilvánulását, amelyben semmi vétkes vagy szégyenletes nincsen.

A teológiai felfogásnak ez az enyhülése azonban csak mutatója más sokkal jelentősebb tényeknek, melyek a nemi erkölcs revíziójának közeli eljövételét hirdetik. A kulturális fejlődés menete lassú fokozatokban, de biztosan és feltartóztatlanul készíti elő a nemi vonatkozások új elrendezését. A nőnek napjainkban való fokozatos felszabadulása, a nyilvános életben való sokoldalú részvétele, amely – eziránt ma már nem lehet kétség – mihamarabb a nő egyéni önállóságának teljes elismerésére fog vezetni, a nemek viszonyának ezzel járó új alakulása . . . Ezek azok az alaptények, melyek meg fogják hozni a pusztulásra rég megérett uralkodó nemi erkölcs mélyreható revízióját. Ez az átértékelés csak abban az irányban mehet végbe, hogy a szexualitásnak, mint egyik természetes és alapvetően etikai vonatkozású életjelenségnek az egyes individuumra való óriási jelentősége végre el fog ismertetni és ez lesz az új nemi erkölcs biológiai alapja; másrészt természetesen az átértékelésnél a modern kultúrát és a társadalmi élet új elrendeződését is tekintetbe kell venni. Mindezekből három új fogalom sarjadt ki, melyek az új erkölcs integráns alkatrészei kell hogy legyenek: 1. *a nemi felelősség* fogalma, 2. *a relatív és időnkénti nemi*

önmegtartóztatás következménye és végül 3. a szerelmi életnek a *közös tevékenység és az alkotó munka* gondolatával való szoros kapcsolata.

A *nemi felelősségnek* biológiai és orvosi alapon nyugvó fogalma adja meg a sexualitásnak a tulajdonképpeni etikai tartalmát. Csak a 19. század kulturembere ébredt nemiségével járó nagy felelősége tudatára; ő ismerte meg először azokat a kötelességeket, amelyre szexuális vonatkozásai önmaga és embertársai iránt kötelezik. Ez egyrészt azzal függ össze, hogy a sexualitásnak az egyes individuumra, az egyéniség kifejlődésére való nagy jelentősége csak napjainkban lett világossá, míg azelőtt kizárólag a nemzés érdekeit tartották szemelőtt. Másrészt pedig az utóbbi évtizedek kutatásai a nemiségnek a romboló és démoni elemeit is megismertették velünk – gondoljunk csak a prostitúcióra, a nemi betegségekre és a nemi étellel kapcsolatban álló lelki bajokra – és ezek megismerése is hozzájárult ahhoz, hogy a nemi felelősség fogalma konkrét tartalmat nyert. Azt tanultuk meg ezekből, hogy nemi dolgokban mindenkinek kötelességei vannak önmaga és kötelességei mások iránt és ezeknek a kötelességeknek a teljesítése lehet csak minden racionális fajhigiéne alapja.

A kötelességek teljesítésének első feltétele a nemi élet minden lényeges jelenségének és az e téren fenyegető veszélyeknek ismerete. Seholsem okoz a tudatlanság oly nagy károkat, mint ezekben a dolgokban és mégis szinte alig alkothatunk helyes képet magunknak az e téren uralkodó tudatlanság mértékéről. Az emberek a nemiséggel úgy állnak szemben, *mint* megoldhatatlan rejtélyvel, tehetetlenül szemlélik e titokzatos gonosz hatalmat, melynek rájuk küldött csapásait a kiszámíthatatlan véletlen szeszélyeként fogadják. A véletlen uralmát itt is, mint mindenütt, csak a megismerés szüntetheti meg. A nemi diszharmóniáknak a megoldása és mindazoknak a veszélyeknek és fájdalomnak a kiküszöbölése, melyek a nemi étellel járnak, teljes nyíltságot, világosságot és tudást követel a nemi dolgok terén. Az okok és hatások megismerését és a megismerések közlését a következő nemzedékkel, hogy az ne legyen kénytelen többé a maga kárán tanulni. A nemi felvilágosítás igen fontos fejezete kell, hogy legyen az általános pedagógiának. Állatokról, növényekről, ásványokról sok mindent megtanul az iskolába járó gyerek, de még mindig megtagadjuk tőle azt a jogot, hogy saját testét és annak legfontosabb funkcióit megismerje és megértse.

A *nemi felvilágosítás kérdése valóban egyike korunk legégetőbb problémáinak*. A felvilágosítás szükségességét ma már mindent belátó szociálhigiénikus és pedagógus elismeri. Ami a felvilágosítás módjait illeti, erről sokat vitatkoznak még ma is, de az mindenesetre kétségtelen, hogy meg lehet találni a helyes és veszélytelen módját. Csupán e korai felvilágosítás teszi lehetővé a nemi viszonyoknak valóban komoly és elmélyült felfogását, csak ez teremtheti meg a felelősség tudatát, melyet alig lehet elég korán felébreszteni. Ez utóbbit a későbbi időkben is újra és újra emlékezetbe kell idézni. Hogy erre még az értelmiséghez tartozó embereknek is

mennyire szükség van, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a hihetetlen tájékozatlanság, amelyet e téren például diákoknál találunk és ami ezzel szorosan összefügg, az az ijesztő tény, hogy a nemi betegségek, a prostituáltaktól eltekintve, a diákok között van legjobban elterjedve. Ezt a tényt minden felserdült ifjúnak ismernie kellene és megértenie belőle azt a kötelességét, hogy nemi életéből a véletlen esélyeit ki kell küszöbölnie és helyébe az idetartozó dolgok megismerése alapján és minden álszeméremtől megszabadulni nemi egészségének észszerű és komoly őrzését kell helyeznie. Ez a felfogás nem követ el aszkezist, hanem a nemi ösztönnek teljes méltánylása mellett – de tudatában annak, hogy mint minden ösztön, úgy ez is fejlődésnek és érzési folyamatnak van alávetve – az egészség érdekében való időnkénti megtartóztatását. Ez a relatív nemi absztinencia teljes összhangban van életörömkre való törekvésünkkel és semmi közösségben nincs a természetellenes aszkézissal: csak annak a szem előtt tartásán alapszik, hogy meg kell várni, míg a kielégítés ideje elérkezik és hogy bizonyos körülmények még azután is bizonyos korlátokat szabnak. Az ideális állapot az volna, hogyha a teljes testi és szellemi érettség koráig, tehát a 24-25 évig minden ember nemi absztinenciában élne és okszerű neveléssel ezt el is lehetne érni.

Az időnkénti nemi megtartóztatásnak az élet későbbi szakáiban is megvolna a maga értéke. Az igaz, hogy később nehezebb elviselni és keresztülvinni, de másfelől maga a természet is megkönnyíti az időszakos absztinenciát a nemi izgalomnak bizonyos periodicitása által, mely a nőnél ugyan világosabban lép fel, de azért a férfínál is megvan. Különösen szellemi munkát végzőknél van ennek bizonyos jelentősége, amennyiben a szellemi képességeknek az alkotó tevékenységhez szükséges koncentrációját a mértékletes időnkénti tartózkodással járó nemi élet megkönnyíti, míg az abszolút aszkézis a szellemi életnek bizonyos szorongó és álmodozó szétforgácsolódásához vezet, melyet időnként kifejezetten erotikus kitérések zavarnak meg. Azt lehet mondani, hogy a relatív nemi önmegtartóztatás teljes összhangban van a kultúrember munkálkodó életmódjával, az abszolút aszkézis ezzel szemben úgy az egyeseknél, mint egész embercsoportoknál mindig a kultúra teljes negációjára vezetett és emellett gyakran az ellenkező végletbe szexuális kicsapongásba ment át.

Ezzel függ össze az a figyelemreméltó felismerés, hogy a nemeknek szigorú elkülönítettségben való nevelése éppen nem óvja meg őket a nemi izgalmaktól és hogy alapjában véve helytelen a fiukban és leányokban korán felkelteni az aszkétikus érzelmi irányt. Éppen azért ugyanis, hogy a teljesen ártatlan együttléttől aggodalmasan óvják őket, olyanféle képzeleteket ébresztenek bennük, mint hogyha a másik nem valami titokzatos, tiltott rejtene magában, az elkülönítéssel tehát egyenesen a szexuális kíváncsiság fejlesztetik nagyra. A koedukációval eddig tett kísérletek mind sikerültek és bátran mondhatjuk, hogy a közös nevelés a legjobb előkészítő a férfi és a nő kölcsönös megértéséhez és ami ezzel

együtt jár, az egyéniségek kölcsönös megbecsüléséhez és egymás testi és szellemi egészségének értékeléséhez.

És éppen ez az, ami a jövőnek új etikáját a régitől megkülönbözteti. A férfi és a nő, mint két szabad- és egyenlőjogú, de egyformán felelős egyén fognak egymással szemben állani, akik nemi viszonyukban az ezzel járó felelősségnek teljes tudatában vannak, jól ismerik elhatározásuknak horderejét és a viszonyokkal járó lehetőségeket. Az új etikának legfontosabb feladata e szexuális lelkiismeretnek a kifejlesztése, amely aztán parancsolóan szabja meg az egyesek nemi kötelességét. A kötelességek között az első a saját egészségünk és a velünk nemi viszonyban álló emberének védelme és megóvása. Hiszen tudjuk, hogy ma mennyit vétenek e kötelesség ellen, hogy mint mérgezi és rontja meg százezrek egészségét az alkoholizmus, a nemi fertőzés átvitele és beteg gyermekek könnyelmű nemzése és mind e társadalmi bűnökben a lelkiismeretlenség szerepe bizony alig kisebb, mint a tudatlanságé.

Az új nemi erkölcs a nemi betegségeknek tudatos vagy csak gondatlanságból való átvitelét is mint a legnagyobb bűnt fogja pellengérré állítani, mert olyan cselekedet ez, amely sokszor késői utódokra is sok bajt és szenvedést hoz. A nemi felelősségnek ez a másik nagyon fontos oldala, mely a nemi viszonyok az utódok szempontjából való mérlegelését parancsolja. A fajhigiénének, az eugenikának most kialakuló tudománya örvendetes bizonyítéka annak, hogy a nemi erkölcs e részének gyakorlati jelentősége általános elismerést kezd nyerni. Ama belátásnak, amelyet az eugenika gondolata magában foglal, kétségtelenül fontos etikai kötelességgé kell válnia, amelynek ha az emberek eleget tesznek, meg fog szűnni az elmebeteg, tuberkulotikus, szifiliszos vagy egyébként degenerált utódok nemzése. De e kötelességnek nemcsak a házastárs megválasztásánál kell érvényesülni, hanem a házastársak valamelyikének későbbi megbetegedésénél is, amikor is szükségessé válik a gyermeknemzés megakadályozása. Mert habár a nemi vágy és kielégülés teljességéhez a gyermek utáni vágy is és a gyermekkel járó öröm is hozzátartozik, mégis úgyszólván minden házasságban eljön egy időpont, amikor gyermekek születése többé nem kívánatos, akár a nőnek vagy a férfinak egészségi állapota, akár a család gazdasági viszonyai parancsolóan követelik. A sokgyermekű proletár családok nagy gyermekhalandósága bizonyítja, hogy a mennyiségnek a meg nem szorítása a minőség rovására megy. Es ha látjuk, hogy a tömeges születés a csecsemők egy részének feltarthatatlan elpusztulásával jár, akkor az új nemi erkölcstannak elutasíthatatlan követelményévé kell tennünk a gyermekszám korlátozását és a nemzés észszerű szabályozását.

Harmadik alapvető gondolatnak az új nemi erkölcsben – mely, mint láttuk, sokkal több kötelességérzetet, belátást és felelősséget kivan az egyéntől, mint a régi – a szexualitásnak a munkával való kapcsolatát kell tekintenünk, azt a gondolatot, hogy a szerelmi életet át meg áthassák a közös tevékenység és az alkotó munka

eszméi. Az ókor nemi morálja, melyen a maga kettősségével a mai is alapszik, szoros összefüggésben volt a rabszolgasággal és a munka megvetésével. A jövő erkölcsének a középpontjában az alkotó, a munkálkodó ember áll, a nő ugyanazokkal a tulajdonságokkal, mint a férfi. Csak az ilyen embernek – ha egyszermind felelősségének is tudatában van – lehet joga szerelemre. A házasság, mint két szabad egyéniség lehető tartós együttélésének és közös munkálkodásának kerete, a jövő erkölce számára is meg fog maradni legfőbb kultúrideálnak, míg a prostitúciónak és az úgynevezett „szabad viszonyok” legnagyobb részének ki kell küszöbölődniök, mert ezek a nemi életnek olyan formái, melyek a nő függőségével és megalázásával járnak s mint ilyenek erkölccstelenek. De másfelől egyenesen véték volna a társadalom ellen, ha megmaradna a mai erkölcsnek az a felfogása, mely minden házasságon kívüli viszonyt már eleve megvetendőnek és elítélendőnek tart s az ilyen viszonyban élő nőt becstelennek tekint. A házasságon kívüli nemi életnek azt a formáját, mely kölcsönös megértésen és vonzódáson alapszik s a közös munkálkodás bélyegét viseli magán éppoly tiszteletreméltónak és erkölcsösnek kell elismerni, mint a házasságot, hiszen – mint a munkásosztálynál már is látjuk – legtöbbször erre is vezet.

Érdekes, hogy mindig ugyanazok az emberek hirdetik legjobban a házasságon kívüli nemi élet megvetését, akik egyúttal a prostitúciót szükséges társadalmi intézménynek látják. A nő védelmének jelszava alatt teszik ezt, holott éppen a nők érdekében, akik ma a „kettős morál” uralkodása idején úgy a prostitúció, mint az úgynevezett szabadviszonyok formájában teljesen ki vannak szolgáltatva a férfiak önkényének, kell kívánnunk, hogy a házasságon kívüli nemi együttélésnek bizonyos formái társadalmi elismerésben részesüljenek. Csak ettől várhatjuk a nyílt és titkos prostitúció és a nemi kielégülés hozzájuk közelálló formáinak kiküszöbölődését.

A jövő nemi erkölcsének e rövid vázlatából annyi mindenesetre kitűnt, hogy a kulturális fejlődés e látszólag nagyon stabil térért is nagy változásokat fog hozni. Ez új erkölcsön alapuló szerelmi élet egészen más természetű lesz, mint a XIX. századé volt. Legalább is annyira fog különbözni tőle, mint ezé a XVIII. századbeli Wertherkorszakétól. Az új erkölcs meg fogja adni a nőnek természetes nemi ösztöne kielésének jogát s nem fogja kényszeríteni, mint a mai közkeletű „kettős morál”, hogy elnyomja vagy hamis érzésekben élje ki. S ha majd elismerést nyer a nőnek a szerelemre való joga, ha felszabadul a képmutató álszenteskedés és a sóvár aszkézis nyúge alól, ha az ártatlanság nem a tudatlansággal fog egyet jelenteni, hanem a tudásból és megismerésből fog kisarjadzani, akkor egy új, a mainál nemesebb szerelmi élet virágozik majd fel. Mert a szerelem nem csupán ösztön és testi vágy, hanem lelki életünknek is része, legmélyebb örömei a benső élet tisztaságából sarjadnak ki s ez éppúgy sajátja a nőnek, mint a férfinak. Íme, ez a jövő nemi erkölcsének: a férfi és nő *egyeséges* erkölcsének végső ideálja.

Iwan Bloch.

A jezsuita morál tanításaiból.

Szemelvények.

II.

Belsőleg nem bűn az eskünél kétértelműséggel élni. A kétértelműség nem teszi az esküt mindig hamissá.

Franc. Suarez, De virtute el statu religioso, 1614. 473. 1.

Ha azt mondom: Esküszöm Istenre, de ha ezzel Istent nem akarom szavaim tanúságára hívni, akkor nem is esküszöm, akár egy papagály ejtené ki az idomítójától tanult szavakat.

Thom. Tamburini, Opera 1692. 78. 1.

Meg van engedve valami valótlanra hangosan esküdni, hogyha halkán az eskühöz valamit hozzátoldok, föltéve, hogy valamiképen észrevehető a toldás, bár értelme nem világos.

Ballerini-Palmieri, Opus Theol. mor. 1892. II. 418. 1.

A gyóntatóatyának különböző eszközökkel kell rendelkeznie, amelyek segítségével a gyónóknak, valahányszor csak szükséges, az igazság elpalástolásának módjairól oktatásokat ad, így például arra nézve, mikép kell a házasságtörő nőnek viselkednie, ha ura arra szólítja föl, hogy esküvel bizonyítsa, hogy a házassági hűséget nem szegte meg.

Edm. Voit, Theol. mór. 1769. 345. I.

Ha valamely kísértés soká tart, nem szükséges annak állandóan és tevékenyen ellentállni, mert ez nagy nehézségbe ütközhetnék és sok aggodalomra vezethetne.

Joh. Pet. Gury, Comp. theol. mor. 1868. 10.1.

Egészen más valami, gyönyörűségünket lelmi valamely bűnös cselekvésben és egészen más gyönyörködni abban a mesteri módszerben, ahogy a bűn elkövetetik, mert az utóbbi cselekvés nem vétkes, bármennyire is kell valamely sikamlós tárgynál attól félni, hogy az elkövetés módjában való gyönyörködés magára a cselekvésre száll át.

Ugyanott 81. 1.

Brixius páter gyóntatás alkalmával Rutiliát nem nagyon súlyos szemérmetlen cselekvésre csábította. Rutilia ezután egy másik gyóntatótyát keresett fel és vele közölte az esetet. Ez azt követeli az asszonytól, hogy a csábítót jelentse fel és minthogy ez vonakodik ezt megtenni, megtagadja tőle a feloldozást . . . Vajjon tartozik-e az asszony feljelenteni az első gyóntatótyát, mert az őt egy nem súlyos szemérmetlen cselekvésre csábította? Felelet: Nem, legalább is nem a valószínű vélemény szerint. A csábító feljelentéséhez ugyanis megkívántatik, hogy a csábítás tárgya halálos bűn legyen olyannyira, hogy az asszonynak azt kelljen hinnie, hogy elkövetésével súlyosan vétkezett.

Joh. Pet. Gury, Casus conscientiae, 1865. 535. 1.

Nem súlyos vétség, ha valakiről, aki már más tekintetben rossz-hírű, valami hasonló vétket koholunk, például egy rablóról azt állítjuk, hogy hamisan esküdött. *Ki mondaná súlyos rágalmazásnak azt az állítást, hogy egy ateistát minden gonosztett titokban való elkövetésére képesnek tartunk?* Lehmkuhl, Theol. mor., VI. Aufl. 1890. 1178. s. k. 1.

Isten parancsára meg van engedve az ártatlan megölése, a lopás, a paráználkodás, mert ő az életnek, a halálnak és mindennek ura: ennek következtében mindenki tartozik parancsait teljesíteni.

Petrue Alagona, Summae theol. comp. 1620. Ex. prima., 244. 1.

Ki barátját megöli, nem tekinthető orgyilkosnak, még ha cselet is vet neki, vagy hátulról üti le.

Anl. de Escobar, Liber theol. mor., 1656., 42. Aufl. 901. 1. 26. sz.

Ha valaki gyönyörűségét leli egy házas nővel való viszonyban, nem azért, mert az asszony férjes, hanem mert szép és ha az illető a házas állapottól eltekint, ez a kedvtelés több auktor szerint nem jelent bűnös házasságtörést, csak közönséges paráználkodást.

I. P. Moullet Comp. theol. mor., 1845., I. 110. 1.

TÁRSADALMI KÉRDÉSEK



A földreformról.

I.

A társadalmi jelenségek összefüggéseit az eddigi tudományos eredmények szerint csupán a történelmi materializmus képes minden részleteiben úgy megvilágítani, hogy az események teljességükben érthetők lesznek. E magyarázat abból indul ki, hogy az emberiség minden egyes korszaka aszerint változik, aminő az illető kor gazdasági berendezkedése, nevezetesen: minők az egyének szükségleteit kielégítő termelési módozatok és minő viszonyban állanak az egyének a termeléshez szükséges eszközökhöz: a földhöz, a tőkéhez s a gépekhez. A mai társadalomban a termelőeszközök egy kis vezető réteg magántulajdonában vannak, míg a másik oldalon a nagy tömegek csupán saját munkaerejükkel rendelkeznek; hogy éhen ne haljanak, oly árért kénytelenek munkába állani, melyet a termelőeszközök tulajdonosai cserébe felkínálnak. Innen a nagy nyomor, a kizsákmányolás az egyik s a jólét, a nagy vagyonok halmozódása a másik oldalon. Ha azonban a termelőeszközök társadalmi tulajdonba mennének át, a munkások kizsákmányolása megszűnnék s a társadalom haladása, a találmányok és tudományos vívmányok minden ember jólétét egyenlő s arányos mértékben növelnék.

Önként értetődik, hogyha a három főtermelési eszköz – föld, tőke és gépek – közül akár az egyiket is, például a földet, társadalmi tulajdonnak képzeljük el, az a nyomás, melyet ma a

termelőeszközök, tulajdonosai a munkakeresőkre azáltal gyakorolnak, hogy csak a létminimumhoz szükséges munkabért kínálják a munka fejében, lényegesen csökkenni fog s a nagy tömegek jólétének emelkedése gyorsabb mértékű lesz, mint eddig volt.

Ez a földreformerek álláspontja. Szerintük kizsákmányolás csak akkor lehetséges, ha a munkát keresők minden körülmény között kénytelenek munkába állni, mert különben éhenhalnak; ha azonban mindenki e földön bármikor kaphatna annyi földet, amennyit saját maga s családja kétkeze munkájával megbír művelni, akkor minden ember az élethez szükséges élelmezést maga termelné s az ipari bérmunkás keresete sohse sülyedhetne azon összeg alá, melyet egy földműves és családja évenként megkeres. Megszűnnék a munkanélküliség, vége volna a munkások egymás közti versenyének, nem volna bérleszorítás, a munkások egész munkahozadéukat megkaphatnák, vége volna a kizsákmányolásnak s a társadalmi kérdés meg volna egy csapással oldva.

Szabaddá kell tehát tenni a földet s annak összes kincseit, melyekhez mindenkinek egyformán joga volna; mindenki annyi földet vehet birtokába, amennyit maga s családja megművelni képes. Nyílt árverésen dölne el, ki mennyi bért hajlandó fizetni az államnak valamely földdarab használatáért és ez egyértelmű egy 100%-os földjáraadékadóval. Ma a föld s a telek használatáért bizonyos bért, járaadékat kell fizetni, mely a földbirtokos vagy háztulajdonos zsebébe vándorol; e járaadék nagysága évről-évre emelkedik a tulajdonos minden fáradozása nélkül, ha bárminő köztevékenység az illető területen befektetéseket eszközöl; az utak, vasutak kiépítése, gyártelepek, kikötők stb. létesítése mind a telek- vagy földtulajdonos egyéni munkája nélkül létesül, a profitból azonban az oroszlánrészt mégis ő kapja járaadék alakjában, míg a tőkekamat és vállalati haszon nagysága – eltekintve az alapítási haszontól – az átlagos jövedelmezőségi mértéket nem múlhatja felül.

Amilyen tetszetős a földreformereknek ez az elmélete, épp annyira méltányosnak is látszik. Eszerint a kizsákmányolásból származó összjövedelmen csakis a tőkések s a gyárosok osztozkodhatnak, míg a földbirtokosok nem. A tőke s a gépek emberi munka eredményei s annak használatáért, illetve birtoklásáért jogos dolog kamatot és vállalati profitot számítani. A föld azonban a természet ajándéka, azt egyes embereknek lefoglalva tartani jogtalan s erőszakos dolog, ennél fogva a legméltányosabb a földet elvonni a magántulajdonból s köztulajdonnak nyilvánítani. Ha az emberek közt versengés támadna bizonyos földrészlet birtoklásáért, úgy érte bizonyos évi bér volna fizetendő, mely azonban a közvagyonot illetné.

A földnek köztulajdonná való nyilvánítása minden vita nélkül helyeselhető annál is inkább, mert valamikor néhány századdal ezelőtt úgyszólván még minden ember, bármily kis földrésznek is, birtokosa volt. A kapitalizmus fellépése óta kezdődtek meg a nagy birtokváltozások, hogy enyhe néven nevezzük őket. Igaz, hogy az első erőszakos birtokelfoglalások még a népvándorlás korába

esnek, midőn a harcos nomád népek rávetették magukat a földmívelő vidékekre s ott a régi tulajdonosokat kiforgatták jogaikból, azonban ilyenmő „honfoglalás”-nál a hódító népek minden tagja közösen részesült a birtokzsákmányban; a középkorban pedig a földesurak a földhozadék egy nagy részét maguknak foglalták ugyan le, de minden jobbágnak volt része egy közös birtokból s mellettük a lakosság tekintélyes része egyéni birtokos is volt. Midőn azonban a kapitalizmus fejlődésnek indult, megkezdődött a közvagyon, az egyházi vagyonoknak potom pénzen való elajándékozása s bérbeadása, hozzáláltak a szántóföldeknek s az ott földet mívelő lakosságnak formális kipusztításához. Legelők, majd vadászterületek léptek a szántók helyébe s az elűzött lakosság vagy a városokba került olcsó munkásnak vagy a szegényházakba és legjobb esetben pusztá, lakatlan vidékre, hol újra kezdhette a földfeltörés nehéz munkáját, míg egy újabb főúri kegyenc jóvoltából ismét koldusbotra nem jutott.

A nagy földbirtokok mindenütt erőszakos utón jutottak egy-egy család kezébe, melylyel egyidőben száz és százezer család lett ipari proletárrá s vagyontalan mezőgazdasági munkássá. Vissza kell tehát adni a földet s összes kincseit a közösségnek s az értékelkedés, mely valamely telek, bánya stb. nagy jövedelmezősége folytán áll elő, legyen a közösségé, amint a közösség munkája létesített a lakatlan vidékből virágzó városokat, nagyforgalmú gócpontokat, míg a föld tulajdonosa nem járult az értékelkedéshez semmivel sem és csak akkor jelentkezik, midőn a keletkezett haszon többleten osztozkodni kíván s a javarészt magának akarja lefoglalni.

Nézzük már most a földreform elméletét, vajjon igazak-e állításai s igazak-e az állításokból levont következtetései?

Annyi bizonyos hogy a földtulajdonos a közösség munkáhozadékanak egy nagy részét – a föld használatáért fizetett évi bér, járadék fejében – magának foglalja le anélkül, hogy tőnyleg dolgozna valamit, pusztán azon a címen, hogy egy ősi adománylevél szerint ő az illető földrész tulajdonosa. Kétségtelen továbbá, hogy a földtulajdon egy különös monopólium, mert nagysága adva van és semminő módon – eltekintve a lecsapolásoktól és folyam? szabályozásoktól – nem nagyobbítható. Tisztán közgazdaságtani szempontból tehát, minthogy minden érték csakis munka révén keletkezik, ha valaki a földtulajdonjog révén járadékot élvez vagyis a közös munka hozadékának egy részét magának lefoglalja, ez a kizsákmányolás egyik fajtája, amit meg kell szüntetni.

A földreformelmélet további következtetései azonban a tőke s a gépek, valamint a munkabér viszonyaira nézve nem helytállóak. Nevezetesen a tőke s a termelőeszközök éppőgy monopólium tárgyai a munkával szemben, mint a föld; másrésről értéket csupán munka útján lehet termelni, ennélfogva a kamat és vállalati profit révén lefölözött többletérték csupán a munkabér rovására történhetik. A kizsákmányolás tehát nem szűnne meg a föld köztulajdonná nyilvánításával sem, csupán a kapitalisták jövedelem-

megoszlása változnék meg. A járadék megszűnne ugyan, de – tisztán elméleti szempontból – annak egész összege a kamathoz s a vállalati profithoz csatoltatnék. Mert ismételten hangsúlyozzuk, csak egyféle többletérték van, még pedig csupán a munkabérrel szemben; ezen az egyféle profittömegben osztozkodnak manapság földbirtokosok járadék, tőkések kamat és vállalatok ipari haszon alakjában.

Igen érdekes az az analízis, melyet a földreformerek a kamat: s a vállalati haszon jogosultságáról adnak. Ez lényegében a következő: Húsz ember kézi erővel mi vélte eddig a földjét és termelt 40 métermázsa gabonát; egyidő múlva megjelenik a feltaláló, ki ásóját kölcsönbe ajánlva fel, így szól: „Emberek! ha az én ásómmal fogtok dolgozni, ugyanazon idő alatt mint eddig, 80 métermázsa gabonát fogtok termelhetni; osztozkodjunk ezen és legyen az én részem 30 métermázsa, a tiétek 50 métermázsa gabona; ti is jól jártok, én is.” A feltaláló (a későbbi tőkepénzes és gyáros) tehát nemcsak nem zsákmányolta ki a földművelőket, hanem ugyanazon idő alatt még több keresethez is juttatta őket, mint amennyit eddigi munkájukkal kerestek.

Első pillanatra tetszetős ez a gondolatmenet; tévedései azonban nyilvánvalók. Nem szólunk arról, hogy a termelőeszközök magántulajdon-rendszere mellett jelen esetben húsz másik földművelő munkája feleslegessé vált, illetve az általuk termelt gabona értéke egy ember tulajdona lévén, ez utóbbi ennek egy részét fényűzésre fogja elkölteni s húsz ember legalább egy ideig munkanélküli lesz. Nem kisebb tévedés itt az sem, hogy a feltaláló egyszeri tevékenységeért húsz ember a világ végéig mindig adózni kénytelen az ásó mindenkori tulajdonosainak, kiknek tán az öröklésen kívül erre semmi jogcímük nincs. De az analízis egészen elhallgatja, hogy a termelés emberi munka nélkül lehetetlen, érték csak a munkából származik s a termelési eszköz évszázadokig heverhetne és semminemű termelést önállóan nem végezhetne. Elfelejtik a földreformerek, hogy a termelőeszköz feltalálója és tulajdonosa csak azért kaphat részt a munka hozadékából, mert a munka az» mely értéket termel s a munkabér az, melyért kevesebbet adnak» hogy a többi hozadék profit alakjában lefölözhető legyen.

Más szóval: mindaddig, míg a földreformerek nem bizonyítják be, hogy értéket más is produkál, mint a munka, állításaik s elméletük a közgazdaságtan szempontjából nem helytálló tételek, de másrészt nem is ujak, hiszen a munkanélküli jövedelemnek földjáradékszerű alakja kezdettől fogva ismert és hangsúlyozott jelenség volt a kutatók előtt. Egészen más elbírálás alá esik azonban a földreformmozgalom társadalmi jelentősége s szerepe, melynek nagy fontosságáról, a már eddig elért jelentős sikereiről legközelebb fogunk szólni.

Fenyő Andor.

(Befejező közlemény a következő számban.)

A magyar adórendszer.

Az egyes osztályok társadalmi elhelyezkedése és hatalmi viszonyai Szabják meg az egyes államokban mindenkor érvényben levő adórendszerét. Ha a mai Magyarország adózási rendszerét vesszük szemügyre, abban is hu visszatükröződését látjuk az osztályok erőviszonyainak. Szende Pál, az adókérdés egyik kitűnő ismerője, éppen ezért adórendszerünk legjellemzőbb vonásait joggal a következőkben látja: 1. Az uralkodóosztály az adóteher túlnyomó részét a vagyontalan és csekély vagyoni erejű elemekre hárítja át. 2. Az uralkodóosztályon belül a földbirtokos kisebb adóterhet visel, mint az iparos és kereskedőelemek. 3. A földbirtok körén belül a nagybirtok és a vele szövetkezett közép-birtok megkárosítja a kisbirtokot.¹ A következőkben csak körvonalaiiban és néhány rikitőbb pontjában szándékozunk rámutatni arra, hogy a mai magyar adórendszer valóban a merev osztályuralom szempontjai uralják.

Egy adórendszer antidemokratikus voltának legfőbb bizonyítéka a fogyasztási adók szerepének túlsúlya az államháztartásban. A fogyasztási adók, mint azt nevük is mutatja, az adózó által elfogyasztott cikkeket sújtják. Ez az adó nem a legcélszerűbb arra, hogy az uralkodó-osztályok az alsóbb néposztályokat szépszerével adózásra kényszerítsék. Ezt az adót ugyanis a fogyasztó már azáltal rója le, hogy a fogyasztási tárgyat megvásárolja, mert az állam rendszerint még a termelőnél beszedi az adót, aki viszont az általa forgalomba hozott cikk árához ugyanilyen összeget hozzácsap és így azt ugyanannyival drágítja meg, mint amennyit utána adóban fizetett. A termelőnek tehát a kereskedő téríti meg az adót, a kereskedőnek pedig végsőfokon a fogyasztó. Ezt a jelenséget nevezzük *adóáthárításnak*. A fogyasztási adók lényege tehát az, hogy azokat az állam a termelőtől (vagy kereskedőtől) szedi be, de mindig a fogyasztó fizeti meg. *Minél kisebb jövedelemmel bír mármost valaki, jövedelmének annál nagyobb százalékát kénytelen élelmiszerekre és egyéb elsőrendű életszükségleti cikkekre költeni.* A fogyasztási adók tehát *fordított progresszivitást* eredményeznek: a szegény aránylag több és pedig sokkal több adót fizet, mint a gazdag.

Azért is antidemokratikusak azonban a fogyasztási adók, mivel beszedésük csöndben, majdnem titokban, a fizetésük pedig egyenesen lopva, az állampolgár háta mögött történik. Éppen ezért könnyebb a fogyasztási adók felemelését elérnie a kormánynak, mint az egyenes adókat s így ez csekélyebb ellenőrzés mellett történhetik meg.

Közéletünk népellenes erőviszonyai mellett így természetesen államháztartásunkban is túlsúlyra jutottak a fogyasztási adók. Míg 1870-ben a fogyasztási adók az összes állami bevételeknek csak 9'1%-át tették ki, szemben 37.2% egyenes adóból származó bevétellel, addig 1911-ben a fogyasztási adók 16.6%-kal szerepelnek az összes bevételek között, míg az egyenes adók 16.7%-át szolgáltatják a bevételeknek. Helyes számítás szerint (az egyedáruságok és a vám hozzászámításával) 1911-ben 578,185.136 K volt a fogyasztási adók összege, jelentékenyen több, mint az egyenes adóké. Ha pedig az 1906. költségvetési évvel az 1911. évet összehasonlítjuk, kiderül, hogy a fogyasztási adók jövedelme sokkal nagyobb mértékben növekedett (31%), mint az egyenes adóké (5.5 %). Vegyük még figyelembe, hogy az egyedárusági cikkek, nevezetesen

¹ A magyar adórendszer igazságtalanságai: Természet és Társadalom IV., Adó-reform és osztálytagozódás. I. (Huszadik Század, 1913 májusi szám.)

a só- és a dohányjövédék, amelyek több mint 200 millió korona bevételt adnak évenként, a legszükségesebb cikkeket terhelik és éppen a legszegényebb rétegeket sújtják; ugyanez áll a többi fogyasztási adókra is, a húsadóra, az ásványolaj- (petróleum), a cukoradóra, mely utóbbi a legmagasabb az egész kontinensen.

A vasúti szállítási adó, amelyet az áru- és személyszállítási díj-szabások felemelésének kapcsán szintén felemelnek, mint Szende Pál kifejti a Huszadik Század hasábjain, túlnyomóan a szegényebb néposztályok rovására történt. Óriási bevétele van az államnak a szeszadóból (1911-ben 118,215.301 korona), sőt a kormány a szeszmonopóliumot is tervezi, amelytől Magyarországon évi 150 millió korona bevételi többletet vár. Ez is az alsó osztályok vállaira nehezedik, hiszen a szegény nép rossz táplálkozása mellett a szeszfogyasztás szükségszerű jelenség és éppenséggel nem fényűzés. Sajnos, teljesen hiányzanak adórendszerünkben a valódi fényűzési adók, vagyis azon tárgyak fogyasztása után kivetett adók, amelyek drágák és amellett nélkülözhetők is és éppen emiatt legjobban bírnák el az adóterhet. Adórendszerünk tehát ebben is a gazdag embernek kedvez.

Az alsóbb néposztályokat nem csupán a fogyasztási adók terhelik meg, hanem az egyenes adók is sújtják. Az új adótörvényben tervezett kedvezés, az úgynevezett létminimum, vagyis az a jövedelem, amelyet ha nem ér el az adóalany, akkor adózatlanul marad, kis összegre rug, mindössze 800 koronára. Tekintve, hogy egyrészt az új törvény nemcsak a családfő, hanem az összes családtagok keresetét is egybefoglalja a létminimum meghatározásánál s másrészt a jelenlegi drágaság mellett, természetesen, aránylag magasabbak a munkabérek –, a 800 koronás létminimum adózatlanul hagyása, főként az ipari munkásság körében, vajmi keveset ér. Ennyit ma a legtöbb munkáscsalád meg tud keresni.

Ezzel szemben az új adótörvényekben a *földadó* mindenekelőtt kontingentálva van, vagyis meg van szabva az a legnagyobb összeg, amelyet a földbirtokosok együttesen fizetni tartoznak. Ez az összeg ezelőtt 65 millió korona volt, 1909 óta pedig 75 millió korona; de ez is csak névleges kontingens« mert különféle kedvezmények, adóelengedések, ármentesítő társulatoknak nyújtott adóelengedések stb. folytán a földadó az utóbbi évek átlagában csak 69 millió koronát tett ki. Míg tehát az állam fogyasztási adókból több mint *félmilliárdot* szed be, a földbirtokosoktól, akik az ország lakosságának túlnyomó részét teszik ki s akik a nemzeti jövedelemnek túlnyomó részét szerzik meg, az összes egyenes adóknak csupán 25%-át szedi be és *ezen összeg a törvénynél fogva nem is emelkedhetik, bármennyire is emelkedjék a föld értéke.*

A kontingentálás mellett az adó kiszámításának *módja* jelenti a földbirtoknak adott másik aránytalan kedvezést. Adóalapul ugyanis a kataszteri tiszta jövedelem szolgál, amelyet a kataszteri becslések alkalmával állapítottak meg. Itt nyílt azután bőséges alkalom arra, hogy a nagybirtok a maga hatalmát és összeköttetéseit érvényesítse a hozadéknak minél alacsonyabb felbecslése végett. A hatalomnélküli kisbirtok nem tudta oly alacsonyra lenyomni a hozadékot s innen van, hogy aránylag sokkal nagyobb megterheltetése van, mint a közép- és a nagybirtoknak. A becslésnél nem vették számításba a mezőgazdasági iparágakból és az állattenyésztésből származó jövedelmet. A legutóbbi új osztályba sorozás a kataszteri tiszta hozadékot csupán 6 millió koronával szaporítván, még ma is nevetségesen csekély az az összeg

amely az adó kivetésének alapul szolgál. Ne feledjük, hogy 316 millió korona tiszta *hozadék után* adózik nálunk az a földbirtok, amelynek nyers hozadéka tényleg, Wekerle Sándor és Serényi Béla gróf állításai szerint is, *nyolc milliárd* korona évente s amelynek nyers hozadéka Szende Pál alapos becslése szerint $7\frac{1}{2}$ milliárd! Azt kellene hinni, hogy végtére is belátják a földbirtok tarthatatlan kedvezményeinek igazságtalanságát.

De a magyar osztyáparlamentben ez az óra még nem ütött; ellenkezôleg: a legújabb földadótvörvény a földadó kulcsát 20%-kal leszállította! Ezt az újabb kedvezést a nagybirtokosok a kisbirtok érdekeinek hangoztatásával szavaztatták meg, természetesen úgy, hogy annak elönyéit ôk is élvezik és a leszállított adókulcs melletti adótételeket fogják fizetni. Az általános jövedelmi adó a földből eredő jövedelmek tekintetében még nincs életben, de el lehetünk készülve itt is a nagybirtokosok visszaéléseire. Már most is hangoztatják, hogy a jövedelmi adó alapja a kataszteri jövedelem $2\frac{1}{2}$ -szeresében állapíttassék meg; de ha ebből levonjuk az adóssági kamatokat (amelyek levonását a törvény megengedi) és a 800 koronán aluli jövedelmeket, alig maradna néhány százmillió korona adóalap, ugyanakkor, amidôn *az ipari munkások 640 millió korona* jövedelem után fognak adót fizetni.

A fentiekben adórendszerünk igazságtalanságaira óhajtottunk rámutatni. Ezzel, azt hisszük, egy adalékot szolgáltatunk annak a kíméletlen osztyáuralomnak a megismeréséhez, amelynek méltó terméke ez az adórendszer.

-I-I.

TERMÉSZETTUDOMÁNY.*



Energiafogyasztásunk határai.

A múlt század végén gyakran hallottuk a kérdést, mi lesz, ha a kôszén elfogy. Megállnak-e vajjon a vonatok, a gépek? Újra jobbágygá és rabszolgává lesz-e az emberek többsége? S vajjon elfogy-e a kôszénnel az erőforrás, mely cellák és éjjelek sötétségét eloszlatja. Két-három évszázadra becsülték általában a széntelepek kiaknázását.

A kultúra megakadásáért aggódó kishitűek ma már nem jelentkeznek s minden újabb szemle és felvétel a Föld energiaforrásainak nagyobb és nagyobb készletéről és felhasználhatóságáról tesznek hitet. Nézzünk körül, mennyire jogosult ez az optimizmus.

Egy embercsoport kultúrájának „fokmérőjéül” látszólag leginkább az az energiamennyiség szolgálhat, mely a táplálékon felül egy emberfőre jut. Hiszen az ember annál magasabbrendű életet él, mennél jobban felszabadul ama korlátok közül, melyeket a számára a be nem rendezett természet szab, tehát mennél nagyobb mértékben veszi hatalmába a természet erőit, hogy segítsék értékei termelésében. A földművelő ókorban mintegy $\frac{1}{15}$ lóerőt számíthattunk egy lakóra, melyet az igás állatok, a patakok és a szél felhasznál-

* Szegő Henrik *Az anyag szerkezete* című közleményének befejezése helyszüke miatt a jövő számra maradt. *A szerk.*

nálásával, továbbá a tüzelőfából szerzett meg.¹ A múlt évszázad 70-es éveiben még csak körülbelül $\frac{1}{5}$ lóerő jut a nyugati államok egy lakosára, míg mai nap Németországban majdnem $\frac{1}{2}$ az északamerikai Egyesült Államokban majdnem $\frac{3}{4}$ lóerőnyi energiafogyasztást számíthatunk egy lakosra. Ez a szám egyelőre erősen emelkedőben van (40 év alatt általában 3-4-szeresre nő), sőt 1913-ig az évek során minderősebben is emelkedett (azóta az emelkedés rohamossága ingadozik). Meddig tarthat ez az emelkedés?

Az ember energiaszükségletét nagyjából a következő tényezők határozzák meg: 1. a táplálkozás; 2. a védekezés a természet káros behatásai ellen; 3. az élet területének kiterjesztése (fűtés, világítás, közlekedés); 4. a kellemetlen (fáradtságos és ismétlődő) mozgások elkerülése. Ezek közül az egy emberre eső táplálékmenyiségnek általában folyton csökkenie kell, mert hiszen mindig kevesebb izommunkát végzünk s ennek megfelelően a szükséges táplálék mennyisége is kisebb (nemdolgozó ember kalóriaszükséglete 70 kg. testsúly mellett átlag napi 2300 kg. kalória, közepes munkát végző emberé 3500; nehéz munkát végzőé 4000 kg. kalória). Általában a 4. pont értelmében vagyis a fáradtságelkerülésre felhasznált gépmunkát ez a megtakarítás fedezni képes. De a táplálkozás számájára írandó fejenkénti energiaszükséglet emelkedni fog egy bizonyos határig, a trágyaanyagok mesterséges előállítása következtében. Norvégiában máris tízezrekre megy a levegő nitrogénjének megkötésére fordított elektromos lóerők mennyisége, miután a Föld salétromtelepei kimerülőben vannak.

Kétségtelen, hogy a 2. és 3. pont alatt említett energiaszükséglet még sokáig emelkedni fog. Mégis, nem képzelhetjük-e, hogy egykor annyi közlekedési út épült ki, annyi és oly higiénikusán és gazdaságosan berendezett város fejlődött ki, stb., hogy az egy emberre eső szükségletek e téren nem nőhetnek, sőt hogy a kiépítés energiaszükséglete megszűnván, a fejenkénti energiafogyasztás állandó kulturális nivó mellett csökken?

Mindezt szem előtt kell tartanunk, amikor a Föld energiakincsét abból a szempontból akarjuk megítélni, hogy mily korlátokat szab az ember kifejlődésének. Látjuk, hogy éppen mennél jobban közeledünk egy nagy és általános kultúra idejéhez, annál jobban közeledünk egyszersmind a fejenkénti energiafogyasztás állandósulásához, sőt talán csökkenéséhez.

Többnyire másfajta energiát kell céljainknak megfelelő energifajtává átalakítanunk. Ez maga nem okoz nehézséget. Az átalakítás hatásfoka azonban sokszor igen kicsiny, vagyis sokszor csak néhány százalékát nyerjük a természetnyújtotta energiának, mikor a nekünk megfelelő energialakba jutott. A vasesztergán kifejett 425 méterkilogrammnyi munkához nem 1, hanem mintegy 6-12 kg. kalória értékű kémiai energiát kell felhasználnunk. Az energiafogyasztás lehetőségéhez nem elegendő a szükséges energiamennyiség megszerzése, hanem alkalmas berendezéssel a megszerzett energiát ott

¹ Az ember munkaképessége közepesen $\frac{1}{10}$ lóerő.

és oly mértékben kihasználhatóvá kell tennünk, ahol és amely mennyiségben rá éppen szükség van. Tehát szállítanunk és raktározunk kell az energiát. Az energiaelosztás legkönnyebben és jó hatásfokkal „elektromos erőátvitellel” oldható meg, az energia raktározása olcsó és általános módon mai napig még nem sikerülj

Energiát raktározni, maga a fogalom adja a magyarázatot, csak potenciális energia formájában lehet, gyakorlatilag tehát csak kémiai, helyzeti és gázfeszülési energiák jönnek számításba. Kémiai akkumulátort, amely elég olcsó, még mai napig nem ismerünk. A rendes elektromos ólomakkumulátor alkalmazása az energia termelés-költségét mintegy megduplázza. Gázok összenyomása gyakorlatilag szintén alkalmatlan nagyobb energiamennyiségek raktározására. Nagy energiamennyiségek raktározása ma még csakis víztárolás (völgyzáró gátak, mesterséges tavak) útján lehetséges. Látni fogjuk, hogy az energiatermelés jövőjének problémájában éppen az alkalmas akkumulátor használata a legkevésbé megoldott kérdés. Nem maradhat azonban kétséges, hogy ez a kérdés már nem sok idő múlva kielégítő megoldást fog találni. Jogot az ad erre a reményre, hogy a fizika és kémia mintegy két évtizede indult újra virágzásnak, de ebből az új anyagból a technika ma még csak igen keveset használ fel.

Földünk energiakincsének egy része adott, lezárt mennyiségű, más része folyton folyvást pótlódik. A szénfajták, a petróleum, a földgáz stb., talán a radioaktív anyagok is kiaknázzhatók, vagyis egy bizonyos kitermelés után elfogynak. Ellenben – már mint az ember szempontjából – a Napnak a Földre sugárzott melege, a Földnek saját melege és tengelykörüli forgásenergiája el nem fogy. A meg nem említett energiaforrásokban, a vízerőkben, a tenger hullámozásában, a szélben, a levegő elektromosságában és a Föld mágnességében, az állati és a növényi energiában tulajdonképpen mindig a Nap melegének egy részét kapjuk.

A Föld készletében az első helyet a szén foglalja el. Geológiai társaságok és bizottságok sokszor foglalkoztak a szén mennyiségének megállapításával. A legnagyobb ismert széntelepek Észak-Amerikában, Németországban és Angliában vannak. A feltételek eredményei eltérők, már csak azért is, mert különböző szempontok szolgáltak alapul; a szén bányászása ugyanis nem mindig egyenlően „érdemes”; a nyereség függ a tárna mélységétől, a telep vastagságától és egyebektől. Ez a határ természetesen mindig lefelé szorul. A Ruhrvidék medencéjének készletét 1846-ban 11, 1900-ban 54, 1910-ben 83 milliárd tonnára becsülték. A legutolsó felvételek szerint van az Északamerikai Egyesült Államokban 1700 milliárd tonna könnyen és további 1000 milliárd tonna nehezen fejthető kőszén. Ez a mostani évi világtermelésnek (1 milliárd tonna) több mint kétezerszerese. Ha a fejenkénti fogyasztás mai rohamos növekedése állandó maradna, akkor ez az óriási szénmennyiség is 300 esztendő alatt elfogyna. De mint mondtuk, a fejenkénti energiafogyasztás előreláthatóan nem tartja meg sokáig rohamos emelkedő jellegét. Ha úgy számítunk, hogy e széntelepek

kimerüléséig a fejenkénti fogyasztás a mainak ötszörösére növekszik fokozatosan, akkor a kultúrának a népfajok közt való mai elhelyezkedése mellett, a fogyasztás ellátására az északamerikai szénbányák még 600 évig elegendők. Anglia szénkészlete mintegy 100 milliárd tonna, Németországé 200 milliárd. Ezek és a többi kisebb széntelepek, hozzávéve a barnaszén és turfatelepeket, további 60 évig képesek a Föld szénszükségletét fődözni. Fontos továbbá a perspektívák kialakulására, hogy komoly szakértők szerint Kína csaknem oly gazdag kőszénben mint az Egyesült Államok.

Ma első helyen az Egyesült Államok állnak évi 377 millió tonna kőszéntermeléssel (1908); Anglia 265, Németország 215, a többi ország együtt 223 millió tonnát termel. (Magyarország 1.3 millió t. kőszén és 7 millió t. barnaszén.)

Mi ehhez képest az az energiamennyiség, melyet a Föld petróleum- és földgázforrásai nyújtanak? Az évi 1 milliárd tonna kőszénnel szemben, amely $\frac{1}{10}$ hasznosítással felhasználva 135 millió évlóerőt (egy lóerő 8640 órai teljesítménye) jelentene, petróleum és földgáz együtt csak 14 millió lóerőt képviselő értékben termeltetik és bár termelésük évről-évre nő, egyáltalán nem várható, hogy a kőszén pótlása telepeinek kimerülése után ez utón történjék. Annál nagyobb helyi jelentősége van azonban ez anyagoknak kőszénben szegényebb vidékeken. A magyarországi kissármási földgázforrás mintegy 120.000 lóerőt képvisel, a többi vonulatokban levő földgáz talán mégegyszer ennyit, ezzel szemben Magyarország évente 3 millió tonna kőszén hoz be (megfelel $1^{\wedge}2$ millió lóerőnek). Mindezek a források azonban néhány évtized multán a tapasztalatok szerint kiapadnak. A Föld petróleum- és metángázkincséről megközelítő mennyiségi adataink sincsenek, de tény, hogy egyelőre még gyakran találunk új forrásokat.

A radioaktív anyagokat egyelőre még energiaszerzésre felhasználni – költséges termelésük miatt – nem tudjuk.

Ezek után felelnünk kellene arra a kérdésre, valóban szükség van-e a szén használatával való takarékoskodásra, hogy a közeli nemzedékeket meg ne fosszuk az élet e kincsétől, s a kiapadástól való félelem nem hat-e vissza a kultúra kifejlődésére. Erre ma már tudományos biztossággal kedvező választ adhatunk. Az ember a viszonyok kényszere alatt meg fogja találni a folyton pótlódó energiák gazdaságos kihasználását, aminthogy újabban mind fokozottabb mértékben tér át az ilyenek, elsősorban a vízierők értékesítésére.

A vízierők kihasználása túlnyomóan úgy történik, hogy a csapadékból összefolyó vizet egy tárolómedencében gyűjtik, hogy a vízfelhasználás ne függjön az időjárás viszontagságaitól, hogy száraz hónapokban is nyerjenek megfelelő mennyiségű munkát. Nem minden vízierőt érdemes kihasználni. Sokszor ugyanis oly kicsi a rendelkezésre álló esés, hogy nemcsak a víz munkaképessége (súly szorozva az eséssel) kicsiny, hanem a kihasználás hatásfoka is nagyon rossz. Fagyás idejére más energiaforrásról kell gondoskodni. A magas hegyekben a víz mennyisége rendszeren túlságo-

san kicsiny, egy bizonyos mederhosszúságra eső munkaképességének maximumát a folyóvíz tehát középfolysában éri el. Rendesen nagy a szállított vízmennyiség ingadozása; ami az átlagoson felül van, annak kihasználatlanul kell lefolynia. (A Tisza például Újlaknál 26-2300 m³ vizet szállít másodpercenként az időszak szárazsága szerint s nem képzelhetünk olyan tárolómedencét, amely képes lenne mindezt a vizet egyenletesen leadni.) Ezért rendesen amikor a vízierőket felmérik, a minimális vízmennyiséget szokták alapul venni. Ezen az alapon a Föld kihasználható vízierőit 90 millió lóerőre becslik. Ebben a számban Norvégia – Európában első helyen – 7½ millióval, Svédország 6¾, maga a Niagara 7, az afrikai Zambezi 20 millióval szerepel (Magyarország 2 millióval). Ennyit azonban sokszor csak igen nagy költséggel lehetne kihasználni. Ma mindössze 3½ millió lóerőt használnak ki a vízierők-ből, de ez a szám elég rohamosan nő. Látjuk, hogy a Föld összes energiaszükségletét a vízierőkkel fedezni nem lehet.

A 90 millió lóerő csak a kihasználható vízierők értéke, ebből ma csak 4%-ot használnak ki. A víz helyzeti energiát elpárolgásakor nyer. Egy kilogramm víz elpárolgásakor körülbelül 600 kg. kalóriát vesz fel. Ebből végeredményben átlagosan 250 m.-nyi esést hasznosíthatunk, vagyis 250 méterkilogramm munkát. Ez 0.1% hasznosítást jelent, a Nap energiájának tehát csak igen gyatra kihasználását. Már régen a Nap sugárzó energiájának közvetlen felhasználására terelődött az emberek figyelme. Tömérdek tervezet, de máig még nagyon kevés eredmény.

A sugárzó energia csak miután meleggé alakult át, mérhető. A napsugárzás abszolút értékének mérésénél figyelemmel kell lenni azokra a veszteségekre, amelyeket részint a diffúz visszaverődés» részint az elnyelés által a sugárzás a levegőben szenved. A módszer az, hogy a kisugárzást különböző magasságokban mérik. Az eredményekből következtetni lehet a „szoláris állandó”-ra, arra az energiamennyiségre, melyet az atmoszféra felső határán egy cm²-nyi merőleges felületre percenként sugároz a Nap. A mérések és számítások 2.1-3 grammkalóriát adnak eredmény gyanánt, de Abbot és Fowle számításai szerint a kisebb érték a helyes. Eszerint óránként 420 kg. kalória jut egy m² merőleges felületre az atmoszféra határán, tehát az egész Földre 50 ezer billió kg. kalória. Ebből a tenger vízjében a földfelület 1 m²-ére csak körülbelül 290 kg. kalória jut óránként (a felhőzet miatt azonban mintegy csak 180 kalóriára számíthatunk). Ha 10 milliárd ember élne a Földön s a napsugárzáshoz a földfelületnek csak 1/10 részén tudnának hozzájutni, ha továbbá 5% hatásfokkal hasznosítanók a sugárzás fel-fogott melegét, akkor minden egyes emberre óránként 11.500 kg. kalória, vagyis 18 lóerő hasznos munka esnék. Gyönyörű perspektívái

A Nap energiáját ma a már említett módon kívül a növények kémiai energiája s az állatok munkája által hasznosítjuk. Egy m² zöld levélfelület 10 óra és teljes napvilág alatt 4-8 g. keményítőt termel, ami megfelel a napenergia ½-1%-os. hasznosításának. Az állati munkának a táplálék energiájára vonatkoztatott hatás-

foka elég jó, Atwaternek embereken végzett klasszikus kísérletei szerint 6-10%» de ezt a munkát tulajdonképpen a Nap energiájára kell vonatkoztatnunk. Ezekon az utakon az energiát tulajdonképpen mindig raktároztuk is és így fel tudjuk használni olyankor és ott is, ahol a tulajdonképpeni energiaforrás, a Nap sugárzása, hiányzik. A Nap energiájának kihasználására még más módjaink is vannak, így a szél erejének értékesítése, de munkaképessége nagyon változó, tehát a mai világban a szárazföldön csak ott alkalmazzák – mindaddig, amíg olcsó akkumulátor nincs – ahol ráérnek. Valószínű, hogy erre az aprólékos energiaszerzésre sohasem lesz rákényszerítve az ember. A tenger hullámzásának kihasználása – ezt is a szél, tehát végeredményben a Nap létesíti – úgy történhet, hogy a víz felszínére fektetett két üsző karjának egy függőlegeshez való elmozgását géphajtásra fogják. Minthogy a hullámzás a nyílt tengeren elég állandó, itt főleg az energia távolbaszállítása okoz gondot és költséget, de nagyobb telepnél ez a nehézség igen könnyen leküzdhető (egy m^2 területen $1/20$ lóerőre lehetne számítani). Világítóbójákat sok helyütt tartanak így üzemben.

A levegő elektromossága az újabb megfigyelések szerint szintén a Nap sugárzásának hatása, csak arra nézve térnek el a vélemények, a thermoelektromosságnak, a Nap elektromos kisugárzásának, az ultraibolya sugarak speciális hatásának és a légnyomásváltozásnak minő mértékben tulajdonítandó a légköri elektromosság folytonos pótlása. Kétségtelenül innen ered a Föld mágnessége is. Ezen energiának felhasználására már történt egy-két kísérlet is. Így fémekkel kitöltött aknákat helyeztek el a mágneses délkör irányában s ezeket földfeletti kábelekkel összekötve, állandó áramot nyertek. A jövő talán ezen a téren sem kilátástalan, de igen nagy energiamennyiségek így sem nyerhetők.

Akik a Nap sugárzását közvetlenül akarták felhasználni, eleinte rendszeren tükröket alkalmaztak s befeketített csövekből álló kazánt helyeztek el a fókuszba, illetőleg fókuszvonalba, sőt az egész szerkezet többnyire elforgatható volt és követte a Nap haladását. A bekormozott cső elve helyes, mert hiszen ami nem fekete, az eo ipso nem nyel el minden sugarat. A tükrök is visszaveri a rájutó sugárzás 60, sőt több százalékát. Nem is ezért maradt a kívánt eredmény, hanem mert a berendezés nagyüzem céljaira túlságosan drága lett volna, a mérsékelt égövek alatt pedig nagy hiánya, hogy nem raktároz. Az ólomakkumulátor maga drágább, mint amennyi a tüzelőanyagmegtakarítás. Hogy thermoelemekkel szintén nem lehet célt érni, mutatja az az adat, hogy 0.2% a még gyakorlatilag legmegfelelőbb thermoelem hatásfoka. Gőzfejlesztéssel a sugárzás 3%-os hasznosítását ma már könnyen el lehet érni, csak a berendezése költségesebbek még a megengedettnél. Kémiai megoldást újonnan találtak: ferrochlorid és mercurichlorid vizes oldatát napfényre téve, az oldatban ferrichlorid és mercuriochlorid keletkezik s a reakció a megvilágítás megszűnte után, bizonyos elkülönítés folytán mindaddig nem fordul vissza, míg zárt vezetékhalózatban nincsen. Szóval: akkumulátor. Csak kár, hogy csupán az

u. n. kémiai sugarak vannak rá hatással, ezek pedig a Nap energiájának aránylag igen kis részét teszik.

A Föld melegének értékesítése a felhasználható kis hőmérsékletkülönbségek miatt (kis hőmérsékletkülönbségnél kicsiny a hatások), továbbá a földkéreg rossz melegvezetése miatt kilátástalan.

Annál szebb eredményekkel kecsegtet az ár-apály kihasználása. Ismeretes, hogy az ár-apály elsősorban a Hold vonzása következtében jön létre. A magasabb nívóban visszatartott víztömeg ki fog dudorodni, amikor a Föld forgása következtében pl. 90°-kal elforogva körülötte apály lesz. Ennélfogva a Hold vonzása erre az oldalra erősebb lesz, mint a túlsó oldalra és ez lassítani fogja a Föld tengelykörüli forgását. Ebből az energiacsökkenésből nyertük tehát a felhasználható potenciális energiát. Az ár-apály kiaknázása azonban mindössze néhány millió lóerőt adhat. A szintkülönbség, mely az árapályban értékesíthető, nyílt tengeren csak 2-3 m., partvidéken azonban 10-15 m. Dagály közben elzárjuk a Föld felé hatolt vizet, apály idején ezt a vizet turbinán át visszabocsátjuk a tengerbe. Ily módon a szökő- és vak-ár közötti egyenlőtlenségtől (ujhold, illetőleg holdtölte idején) eltekintve, meglehetősen egyenletes energiaszolgáltatásra tehetünk szert. Az úgynevezett tengeri malmok már régen használják ezt az elvet. De most van épülőben Hamburg közelében a szárazföld és Husum-szigete közt (Pein terve) egy nagyobb 7500 lóerős telep. A viszonyok itt különösen kedvezőek, mert a szárazföld és a sziget közötti víz a sziget végein két aránylag rövid gáttal elzárható. A vállalkozás minden valószínűség szerint sikerülni fog.

Röviden összefoglalva közeledünk tehát ahhoz az állapothoz, hogy a kultúrországok minden emberére egy lóerő értékű energia jut. Ez az energiamentiség azonban a szükségleteknek megfelelően mindjobban emelkedik úgy, hogy több évszázad múlva széntelepeink kimerülnek. Ma még nem tudjuk a szénet kellő mennyiségben más forrásokból pótolni, a többi energiaforrások ma még együttvéve is csak körülbelül egyhatod részét szolgáltatják annak az energiának, melyet a kőszénből nyerünk. De okunk van hinni, hogy már a közeljövőben is a Nap energiájának oly nagy részét lesz képes a technika értékesíteni, amely minden embernek a kultúrember mai energiárészesedésének több mint tízszeresét juttatja. Vagyis a széntelepek kimerülése azzal, hogy a napenergia kihasználására kényszerít, éppen a kultúra igen magas felvirágzását fogja eredményezni.

Hermann Gyula.

Figyelmeztetés.

Tisztelettel kérjük azokat az olvasóinkat, akiknek előfizetése április elsején lejárt, szíveskedjenek előfizetési díjaikat a szétküldött befizetési lapok felhasználásával mielőbb beküldeni, hogy lapunk szétküldésében fönnakadás ne álljon be.

A kiadóhivatal.

SZEMLE.

Hector Denis.

Sok-sok éve annak, hogy először találkoztam vele. Egy szabadgondolkodó kongresszus alkalmával volt. Mikor bemutatkoztam neki, mindjárt nagy szívességgel fogadott: belgiumi barátaim beszéltek már egyet és mást rólam neki. Néhány perc múlva már élénk beszélgetésbe bocsátkoztunk, de a köztünk levő ellentét is hamarosan kitűnt. Mert bármilyen lelkes szocialista volt is Hector Denis, a marxizmustól akkor még épp oly távol állott, mint 30 évvel előbb, mikor 1669-ben az Internationale baseli kongresszusán egy azóta híressé vált szónoki küzdelmet folytatott honfitársa és barátja, Césaire de Paepe ellen, aki abban az időben a marxi kollektivisták álláspontot képviselte.

Teljesen érthető, hogy ő, aki a szocializmus romantikusai közé tartozott, nehezen tudott megbarátkozni a történelmi materializmussal. Materializmusa teljesen az enciklopádisták materializmusa volt, -egyébként azonban a Comte pozitívizmusában gyökerezett filozófiája. Így csak természetes, hogy a szabadgondolat legerősebb harcossai közé sorakozott és egész életen át – 1842-ben Braine le Compteban, Belgiumban született – fáradhatatlanul, mindig harcrakészen küzdött a klerikalizmus és minden sötétség ellen. Bármilyen közel állott is így ő a régiszabású francia és belga radikálisokhoz, ez nem akadályozta meg abban, hogy a nemzetközi proletariátusnak épp oly lelkes harcosa legyen mint bárki is a legkövetkezetesebb marxisták közül. Már mint fiatal ember tagja volt az Internationalenak és továbbra is megmaradt annak, amikor 1879-ben a brüsszeli szabad egyetem tanára, 1885-ben a belga tudományos akadémia tagja és 1894-ben országgyűlési képviselő lett.

A szabadgondolatnak és a szocializmusnak bármily megingathatatlan harcosa is volt Hector Denis, szóvitáit és minden küzdelmét nemcsak romantikus és humanitárius érzései hatották át, hanem lelkének legendássá vált nemes jósága és mély emberisége is besugározta. Aki ránézett, mindjárt látta, hogy nemeslelkű emberrel van dolga; és amikor Verhaeren azt írta róla, hogy ritkán fejezett ki emberi szem több jóságot és nemesebb igazságosságot, mint a Hector Denis szeme: mindazoknak véleményét fejezte ki, akik ezt a tiszteletreméltó embert ismerték. Ezek pedig sokan voltak mindenfelé, Belgiumban azonban mindenki ismerte őt és mindenki tudott valami jót és kedveset mondani róla. Nemcsak a munkások, akiknek életét áldozta, életének főmunkáját, nemcsak nagyszámú tanítványai, akik mindannyian lelkesedtek érte, hanem ellenfelei is. Ha ez a puritán ember a belga kamarában szólásra emelkedett nemcsak hallgatóságra, hanem meghallgatásra is talált. Legutóbb, ha jól emlékszem, ezévi február havában beszélt és beszédét az általános sztrájkot éljenző felkiáltással fejezte be, ami természetszerűen az egész baloldalon frenetikus hatást váltott ki.

Denis tudományos működése közgazdasági és etikai kérdésekre terjeszkedett ki. Nevezetesebb könyvei: „Des origines et de revolution du droit économique” (A gazdasági jog eredetéről és fejlődéséről), „L'induction statistique et les fondements physiologique de notre civilisation industrielle, (A statisztikai indukció és ipari civilizációnk élettani alapjai), „L'impôt sur le revenu” (A jövedelmi adó), „De la constitution de la morale positive” (A pozitívista erkölcs tartalmáról), „La mission sociale de la morale positive” (A pozitívista moral társadalmi hivatása), „L'histoire des systèmes économiques et socialistes” (A gazdasági és szocialisztikus rendszerek története). (Diner-Dénes József.)

Istenek alkonya.

Politikai életünk színterén a megvénhedésnek, a közeli elmúlásnak jelenségei mutatkoznak mindenfelé. Nemcsak a munkapártot, a régi szabadelvű-pártnak ezt a korcs másodvirágzását csapta meg az enyészet szele, az ellenzék mozgolódásában is inkább a halálos ágyán fekvő beteg vonaglását, mint egy egészségtől duzzadó test ébredését ismerhetjük fel. Bárminő halálos ellenségnek tudja magát kormány és ellenzék, mégis egyazon rendszernek kiegészítő részei, egyazon gépezetnek, bár csikofogva egymásba fogódzó fogaskerekei. Ennek az ellenzéknek egész existenciája épp olyan szorosan bele van kapcsolva a kormányzó pártba, mint az utóbbié a központi hatalom mai szervezetébe. Sorsuk a közös enyészet, egyik sincs hivatva arra, hogy a másikat legyőzze, vagy túlélje. *Ezt a kormányzó pártot enélkül az ellenzék nélkül épp olyan kevésbé lehet elképzelni, mint ezt az ellenzékét enélkül a kormány nélkül.* Sem az ellenzékben egy jövőző kormányzó pártnak, sem a kormánypártban a jövő ellenzékének létfeltételei nincsenek megadva. Még kevésbé természetesen annak a feltételei, hogy ez a kormányzó párt, mint kormányzó párt és ez az ellenzék, mint ellenzék egy bizonyos kritikus időpontra túl működhessen. Ugyanazon a sülyesztőn áll mind a két fél és együttesen kell eltűnnie a történelem színteréről, ha majd az Élet nagy Reinhardt Miksája a sülyesztő gombját megtalálja nyomni.

A vezérek: csupa előregedett emberek; s a közlegények: olyan gyanús fiatalok, akik eddig maradék nélkül fel tudtak olvadni az öregek gondolat- és érzelmvilágában β akiket csak most, életük delelőjén fog el a nyugtalanság, mert megérzik, hogy az az út, amelyen eddig jártak, aligha fogja őket elvezetni az ígért földjére. Ezért kapkodnak, ezért tologatják a színpalakat, de hiába: a sülyesztőről elsőként nem tudnak, csak annyit tudnak elérni, hogy többé vagy valamivel kevésbé festői csoportokban érje őket a nagy pillanat s az utolsó benyomás valamivel nagyobb vagy kisebb mértékben elégitse ki a nézőközönség esztétikai érzését.

A függetlenségi párt történetében a Justh-párl és a Kossuth-párt kettészakadása az egészséges politikai differenciációnak első és úgyszólván egyedüli jelensége. Bármilyen oktalan volt sok tekintetben a Justh-párt taktikája és bármilyen kevésbé őszinte e párt egyes tagjainak demokratikus meggyőződése, relatív mértékkel mérve ez a párt képviselte a haladást a Kossuth-párt maradiságával szemben.

A szövetkezelt ellenzék megalakulása magában véve nem veszélyeztette volna ezt az eredményt. A választójogi minimum-programm koncesszió volt ugyan a Justh-párt eredeti választójogi programmjával szemben, de a Kossuth-párt csatlakozása a közvélemény nyomása alatt jött létre s a szociáldemokrata-párt támogatása is biztosítékul szolgálhatott további lesiklásokkal szemben. Egyáltalában a mérsékelt elemek csatlakozása egy progresszív mozgalomra nézve mindig csak annyiban előnyös, ha a közvélemény erős nyomása alatt következik be. A Justh-párt vezető szerepe tehát az egész konstelláció által biztosítottak látszott.

Ezt a helyzetet akarja a Justh-párt rovására megváltoztatni a függetlenségi pártok fúziójának terve. A Kossuth-párt konzervatív elemei, amelyek mint szövetségesek nem majorizálhatták a Justh-párti választójogosokat, a fúzió alapján ezt mindenkor megtehetik. Ezzel a veszélyrel szemben a Justh-párt követeli egy külön demokratikus programra elfogadását. Más kérdés, hogy erre a célra mennyiben alkalmas a 40 évvel ezelőtt, egészen különböző viszonyok közt keletkezett Irányi Dániel-féle program a választójoggal és az in integrum restitutioval megtoldva. Tegyük fel, hogy a lehető legalkalmasabb, ez esetben is a pártok magatartására elsősorban irányadó a helyzet kényszere, másodsorban az azokat alkotó egyének érzülete és csak harmadsorban a

Programm. Ahol tehát csak a program a biztosíték, ott tulajdonképpen nincs biztosíték. Nincs biztosíték különösen olyankor, amikor az egyesülés nem a radikális reformokat követő közvéleménynek, hanem éppen azoknak az elemeknek a nyomása alatt készül létrejönni, amelyek a radikális programot eddig nemcsak hogy magukéva nem tették, hanem a vármegyéknél ennek az irányzatnak mindenkor a legelkeseredettebb ellenfelei voltak. Hogy a radikálisok miért nem követelik ma az egyesülést, annak különös okai vannak, amelyeknek kifejtése nagyon is messze vezetne. Tény az, hogy nem követelik, ezzel a ténnyel mindenkinek számolni kell és ennek a ténynek az a legfőbb következtetése, hogy a függetlenségi pártok egyesüléséből ma csak azoknak konzervatív elemei húzhatnak hasznot. (M. P)

Két kinevezés.

Csaknem egyidejűleg jelent meg a hivatalos lapban két nevezetes kinevezés: Concha Győzőé, a főrendiház tagjává és Vadász Lipóté, igazságügyi államtitkárrá. A kormány ezúttal is hü maradt az ismert használati utasításhoz: „Wer vieles bringt, wird manchen etwas bringen.” Értve ama sok mindenki alatt természetesen mindig a törvényesen bevett felekezetek zárt rendszerét: az egyedül üdvözítő katolikus anyaszentegyházról, a jámbor és igazhitű zsidósáig. Halljuk az ellenvetést: furcsa emberek mégis azok a szabadgondolkodók, mindenkinek csak a felekezetét nézik; a katolikusra haragusznak, mert katolikus, a zsidó meg azért nem tetszik nekik, mert zsidó. Bocsánat: azt hisszük, tévedés van a dologban. Mi nem a felekezetet nézzük, sokkal kevésbé, mint azok a műliberálisok, akik abból élnek, hogy minden lépten-nyomon felekezeti elfogulatlanságukat fitogtatják. Ha csak felekezeti szempontból néznők e kinevezéseket, igazán nem volna érdemes velük tovább foglalkozni. Ellenkezőleg: mi ebből a szempontból egyáltalában nem tartjuk érdekeseeknek e kinevezéseket, sőt nagyon szívesen elismerjük, hogy nem a Mária-kongregációktól a máramarosi korcsmárosokig terjedő magyar közvéleménynek a megnyerése volt a kormány célja ezekkel a kinevezésekkel. Vegyük csak a dolgokat a reális oldalukról:

Itt van az új főrend: a jogi karnak nagy tudású, de utolsó csepp véréig öntudatosan konzervatív-reakciós professzora, a harcoló klerikalizmusnak a jogi karon évek hosszú sora óta lankadatlan szervezője és irányítója. A főrendiháznak vannak született és kinevezett tagjai. A születettek olyanok, amilyenek; ezek adják meg a főrendiháznak konzervatív-feudális alapjellegét. Irányzatuk szilárd és határozott, de egyéni képességeik nem mindig alkalmasak arra, hogy annak teljes nyomatékkal érvényt is tudjanak szerezni. A kinevezett tagoknak kétféle szerepe lehet, aszerint, hogy a kormány mi-féle kinevezési politikát követ. Helyes felfogás szerint arra volnának hivatva, hogy a született főrendek által képviselt konzervatív-feudális irányzatot némileg enyhítsék, ellensúlyozzák. De felhasználhatók arra is, hogy azt még erősebben érvényre juttassák, a született főrendek természetes hajlandóságait támogatva a maguk egyoldalú tanultságával és szellemi erejével. Az utóbbi szempontnak megfelelő politikát csak egy olyan kormányzat követheti, amely a törvényalkotás terén mindvégig ki akar tartani a legszélsőbb konzervativizmus mellett és ezt a saját életét is meghaladó időre mintegy intézményesen akarja biztosítani. Az új főrend kinevezésében egy ilyen kormányzati törekvés jut kifejezésre.

És az új államtitkár? Az ő kinevezése ismét más lapra tartozik. 1912 június 4-ike után a kritikus napokban nyílt színen szerzett érdemeket a házszabálmódosítás indítványozásával. S vajjon ki tudhatja, milyen érdemekkel tetézte ezeket 1913 március 4-ig, a színpalok mögött, nem kevésbé kritikus napokban? Ezt majd talán csak a választójogi reform titkos történetének megírója fogja róla az utókor számára fel-

jegyezni. Egyelőre hadd tekintsék magukat – joggal vagy jog nélkül – tertius gaudenseknek azok a malőrös hitsorsosai, akiknek a baján már csak odafent lehet segíteni és akik bizonyára nem fogják elmulasztani, hogy az elnyomott fajok maffiaszerű összetartásába vetett bizakodásuknak nyílt hangoztatásával hozzák zavarba az illusztris államférfiút.

(M. P.)

A berni békekonferencia.

A nemzetközi szociáldemokrácia megint olyan bizonyosságát adta pozitív alkotó munkára való készségének és hivatottságának, mely méltán megérdemli minden nemzet osztályelölitéleteken felülálló szabadgondolkodóinak lelkes rokonszenvét. Az utolsó esztendő eseményei megmutatták, hogy a világbékének csak egyetlen következetes, a legválságosabb történelmi helyzetekben is megbízható öre van: az öntudatos proletariátus. A háború pusztításaitól rettegő polgárság tehetetlenül kiszolgáltatta magát intrikus diplomatáinak, kardcsörtető generálisainak és zsaroló hadseregszállítóinak. Az uralkodóosztályok minden eszközüket munkába fogják, iskolát, sajtót, törvényt, hogy a háborús hetvenkedés, a faji gyűlölet ideológiáját verjék a tömegek fejébe. A hágai békebírósnak olyan az összetétele, oly korlátoltak a szabályai, hogy komolyan nem munkálkodhat közre a béke fentartásáért, csak a háborúk párbajködexét állapíthatja meg, csak arra ügyelhet, hogy a véres, ádáz harc a lovagiasság szabályai szerint folyjék le.

És mégis, az utolsó esztendő sok eseménye és tanulsága: a balkánháború szemléltető oktatása a háborúk borzalmairól és a háborús készülődések kétségbeejtő izgalmairól, a háború sarkában járó szociális forradalom vörös árnyéka, a versengő fegyverkezés elbírhatatlan terhei, még az uralkodóosztályokat is kezdik már kijózanítani imperialisztikus mámorukból és a polgárságba is beplántálják a kölcsönös megértés és közeledés és nyomában a lefegyverzés sóvárgását.

Ezt a hangulatot ragadta meg a német szociáldemokrata párt, hogy a német és francia polgárságnak józan, független és felvilágosult pártjaival határozott kifejezésre is juttassa a kölcsönös közeledés és lefegyverzés programját, melyet eddig mindig csak egymaga hirdetett. Az állandóan robbanásig feszült nemzetközi helyzetnek egyik legkényesebb pontja a német-francia ellentét. A német-francia közeledés tehát a fegyverkezésre és háborúra feszítő erők katlanjában hatalmas szelepet nyitna meg. A szocialista internacionálénak roppant jelentőségére vall, hogy a közeledés békés politikájáért való agitáció fegyvertára számára meg tudta szerezni polgári pártoknak és képviselőknek a kölcsönös megértést követelő állásfoglalását.

A német szocialista párt kezdeményezésére, a svájci párt meghívására francia és német képviselők Bernben, pünkösd hétfőjén interparlamentáris konferenciát tartottak» hogy valamely rezolúcióban követeljék az állandó béke biztosítását és a fegyverkezés terhének enyhítését. Természetes, hogy a legtöbben szocialisták voltak, de nagy számban jelentek meg a francia radikális pártok küldöttei, közöttük 10 szenátor, a német polgári pártok közül pedig képviseltették magukat az elzásziak, a haladó néppárt és a különben oly sovíniszta nemzeti liberális párt is kifejezte szimpátiáját. A tanácskozások folyamán közös egyetértéssel megállapított határozat kívánja Németország és Franciaország közeledését, mint a nagyhatalmi csoportok közeledésének s így az állandó béke biztosításának első lépését. Minden oly vitás kérdést, mely diplomáciai úton nem intézhető el, a hágai döntőbírósnak elé kell terjeszteni. Ezzel megszüntették az eddigi döntőbírósnak szerződéseknél azt a korlátozását, hogy a hágai bíróság elé nem tartoznak az oly vitás kérdések, melyekben a nemzet „életkérdései” vagy „becsületbeli ügyei” forognak kockán. Elhatározták azt is, hogy a

konferencia tíztagú elnöksége állandó bizottsággá alakul, amely időnként a szükséghez képest haladéktalanul új konferenciákat hívhat egybe.

A szocialista pártok tehát elérték azt, hogy tekintélyes polgári pártok és képviselők is hajlandók velük, „hazátlanokkal” együtt működni a fegyverkezési örület leküzdésére; polgári képviselők is odaadták állásfoglalásuk súlyát annak az eddig kizárólag szocialista propagandának támogatására, mely az államok kölcsönös méltányosságát és a lefegyverzést követeli. Bizonyosága ez annak, hogy a lefegyverzés programja nem utópia, nem is a jövő zenéje, hanem reális cél, mert érdeke a burzsoázia egyre szélesebb rétegének is. (lő.)

A lourdes-i csoda és ügynöke.

Az elmúlt hónapban a müncheni törvényszék előtt megjelent a lourdes-i csoda. Megjelent pedig abból az alkalomból, hogy dr. *Aigner*, a monista-szövetség harcos tagja, beperelte becsületsértésért a lourdes-i kuruzslók két ágensét, egy papot és egy szerkesztőt. Ez a két derék valláserkölcös férfiú ugyanis egy Müller nevű hisztériás lakatos bemondásai alapján válogatott sértések és rágalmak özönével illette dr. Aignert, aki volt oly merész, hogy több tudományosan megalapozott cikkben és rópiratban leplezte le a lourdes-i szemfényvesztést.

Így került a lourdes-i szent szűz csodája a német törvényszék elé. És bebizonyult, hogy a lourdes-i csoda híveit felültette hisztériás fantáziáival a szegény, szifilitikus Müller, kiderült orvosi szakvélemények alapján, hogy a szent szűz vize nem mivel csodákat, de maga a szerencsétlen koronatanú is bevallotta, hogy hazudott. *Perrendszerű beigazolást nyert, hogy az egész lourdes-i legenda egy kiűnően inszenzált szélhámosság*, mely azonban a valláserkölcös és *idegenforgalom* nevében hatósági támogatásban részesül.

Klasszikus esete volt az egész tárgyalás a legenda-képződés folyamatának. Mint adja elő egy beteg agy a maga vízióit valóság gyanánt, miként hiszi megtörtént, látott eseményeknek, amit mások elmondottak neki és mint szövi körül a csodák köntöszével a maga naiv, elfojtott vágyakozásait s mint terjednek a beteg fantáziákban ezek a víziók tovább.

És ugyancsak az elmúlt hónapban szólalt meg Budapesten, a Jézus szent szíve-templomában *Bangha* páter, a pikáns csevegések hivatott tollú reverendás írója, zengvén Lourdes dicséretét. Megdöbbenő naivitással, vagy talán cinikus rosszhiszeműséggel agitált ez az ember Lourdes mellett. Négyezer gyógyító csodáról regélt, négyezer olyan gyógyulásról, melyeknél az orvostudomány minden igyekezete kárba veszett, négyezer csodáról beszélt *Bangha* páter, négyezer megtörtént csodáról, melyet mind a víz és az ostya, meg a szent szűz hozott létre a. D. 1913.

Mulatságos és kicsinyes volna *Bangha* páterrel polemizálni. Csodálatos és szomorú azonban az orvosi kar gyávasága! Nem akad az orvosi karban egy *Aigner* dr., aki a *Bangha*-féle kuruzslással szembeszállna. Ebben a kérdésben nem lehet nézeteltérés az orvosok között, *ez nem a hit és a nemhit kérdése*, itt arról van szó, hogy papi fedezet mellett betegeket küldenek a csodaforráshoz és diszkreditálják az egész orvostudományt. Ki kellene verni végre a templomokból a szélhámus kufárokat! *Az egész lourdes-i svindli az orvosi kar megszégyenítése*, az ő gúnyoltatásuk, miért nem szólalnak fel ők, miért engedik, hogy a páciensek serege Lourdes vizével a betegség, a babona, a bornirtság csiráit szedje magába? Miért nem hatnak az orvos urak oda, hogy *Bangha* páter és társai börtönbe vagy az örültek házába kerüljenek, kiki ahová való. Meddig kell még túrni a lelki betegségeknek és az anyagi érdekeknek ezt a rüt és erkölcstelen szövetségét? (gy.)

Magyar iparosok az agráriusok szolgálatában.

Az egyik előkelő magyar iparág, a textilipar képviselői a minap közös tanácskozási tartottak Bécsben osztrák szaktársaikkal a külállamokkal való kereskedelmi szerződések tárgyában és a régi labancbarát és muszkavezető nagyurak példájára siettek eladni a hazát. Mikor az osztrák iparosok az agrárvédelem ellen való állásfoglalásra szólították fel a magyar textilgyárosokat és amikor megkérdezték tőlük, hogyan akarnak az agráriusokkal szembeszállni és mennyire vannak a harcra felkészülve, szemforgató áhítattal, kezüket a szívére téve hangsúlyozták ezek azt a reményüket, hogy az agrárérdekek kímélésével sikerül majd a magyar ipar érdekeit biztosítani, továbbá, hogy a magyar iparosok, mint jó hazafiak, tartoznak az agráriusokra is tekintettel lenni és érdekeiket csak a velük való egyezés segítségével megvédelmezni. De a hazaárulás nem sikerült egészen. Az osztrák ipar képviselői kénytelenek voltak a magyar iparosokat figyelmeztetni arra, hogy ha Magyarország speciálisan agrárország is, a magyar ipar képviselőinek erősebben kellene iparos voltukat érezniök és nem kellene oly szolgálatrakészen ápolniok az agráriusokkal való egyetértést. Hisz az agrárérdekeknek épp elég védelmezője akad anélkül is. Azonkívül az osztrákok hangsúlyozták, hogy a magyar és osztrák iparosoknak nemcsak közös érdekeik, hanem közös ellenségeik is vannak: az agráriusok, akikkel a legnagyobb energiával kell szembeszállni az élelmiszervámok leszállítása és a korlátlan állapotbehozatal érdekében. Jellemző volt a tanácskozásokon uralkodó tónusra, hogy az agrárvédelem hangos méltatása mellett az egyik magyar gyáros nem feledkezett meg az iparnak nyújtandó állami támogatás követeléséről.

Állami támogatás . . . Közszállítások . . . Állami panamák . . . Ezek azok a források, amelyekből a magyar ipar egy tekintélyes része élőködik. Mennyire különböznek az agrárvédelmet csodálatosan pártoló e magyar iparosok a gerinces és haladásbarát angol, német, sőt osztiák iparosoktól is! Mily messze állanak ennek, az uralkodók odavetett koncain élődő feudális iparnak törekvései például a Hansabund energikus agrárellenes tendenciáitól! Ennek az iparnak, amely nem a forgalom törvényei szerint szerzi meg a jövedelmét és nem az ország népének fogyasztókéességéből él, hanem a régi középkori feudális függés minden ismertetőjelét magán hordja, természetesen nem áll különösen érdekében az agrárvámok leszállítása. Hisz nem dolgozván a forgalmi élet törvényei szerint, nem nagyon törődik a munkásai élelmiszereinek árával» a termelési költségek több vagy kevesebb voltával. Kormányzatokért és az agráriusok előtt való apportirozásért meg szokta kapni a bőséges kártalanítást. Éppen arra valók a szubvenciók, a közszállítások és a magyar állam csodálatos bőségű panamáit. Egészen természetes, hogy az osztrák iparnak ez a viselkedés teljesen érthetetlen, mert nem ismeri motívumait. Bizonyos az is azonban, hogy az osztrák részről felhangzott megszegyenítő intelem eredménytelen lesz. Nekünk pedig el kell mondanunk, hogy az ipar ez elemeivel semmi közössége sincsen a haladás és az ország dolgozó népe ügyének, amelyért sohasem lesz nekik eszük ágában síkra szállani. (–i–)

Irodalmunk indexen.

A Budapesti Tanári, Kör a múlt hónapban vagy három tucat professzor jelenlétében ülést tartott olyan tárgyban, amely a legszélesebb nyilvánosság előtt is érdeklődésre számíthat. A kultuszminisztérium megbízásából készült Ifjúsági Könyvtárjegyzéket (1912) tárgyalták, az irodalmi és tudományos tájékoztatlanságnak s az erkölcsi obszkurantizmusnak ezt a szörnyszülöttét, melyért mint szerkesztő Szemák István viseli

a felelősséget. Azaz viselné, ha viselni tudná. Az ügy előadója egy fiatal fővárosi tanár, nagyon csínján, kollegiális formák között és szigorúan pedagógiai szempontoktól bírálta Szemák munkáját. Talán kíméletből, mert a hallgatóság között ott ült az érdeemes szerző. Ha mi most hangfogó nélkül szólunk róla és érdemeiről, csak azt fejezzük ki, amit a Tanári Körben a tárgyilagosság kötelező leple alatt Szemákkal szemben elhallgattak, amit mentális reservatióképpen mindenki magába fojtott, mert a többség rendelkezéseit nem célszerű a nyers igazmondás hangján bírálni. A Magyar Figyelő nemrég jóakarattal arra intette a tanárokat, hogy ne foglalkozzanak politikai és szociális kérdésekkel, hanem maradjanak csendesen a filozófia odúiban és a filozófia légváraiban.

Az ifjúsági könyvtárakból – így rendelkezett a minisztérium – ki kell minden könyvet selejtezni, mely nincs benn a Szemák-féle jegyzékben. Ha ez megtörténik s az ifjúsági könyvtárak további berendezése Szemák kánonja szerint alakul: valóságos kútmérgezést követnek el a magyar iskolákban, a levegőt pedig dohos-peneszessé fűlesztik. Szemák Zichy minisztertől kapott munkájára megbízást s egyetlen szempontot visz következetesen keresztül: a pornográfia kiszorítását a könyvtárakból. Hogyan valósítja meg ezt a tisztelreméltó célt? Valami szenilis elvakultsággal ráveti magát a magyar literatura és a világirodalom klasszikusaira, Shakespeare, Vörösmarty, Kemény Zsigmond és Jósika Miklós – hogy csak pár nevet említsünk – Szemák szemében az ifjúság erkölcsét veszélyeztető írók. Ez a pápaszemés öreg úr, mint tanár másfél évtizede nyugalomban van és a mai fiatal generációt, ennek szükségleteit s az utolsó évtized pedagógiai mozgalmait nem ismeri. Tucatminőségű néhány tankönyvét már kivonták a használatból. A mai iskola irodalmi műveltséget és artistikus érzéket közvetlenül a klasszikusok tanulmányozásával akar nyújtani. Szemák a klasszikusok teljes kiadásait még az iskola könyvgyűjteményéből is kiltlja. Híve annak a preparált ifjúsági literaturának, mely csöpög az erkölcsi prédikációktól s mint irodalom a csömörletes stíltelenség és az együgyű fantáziátlanság példatára. A legtöbb nagy költőben kerítőt lát. Nem tud különbséget tenni oly művek között, melyek célzatosan színlelésnek rajzolják a morált s az érzékiséget helyezik minden emberi cselekvés közepontjába és a nagy alkotások között, amelyekben az élet teljességének átélése egy-lapnyi vagy néhányornyi izzó rajzra is alkalmat ad. Nem tudja felfogni, hogy művészi nagy cél minden alacsonytságot abszorbeál. Vallás erkölcsös elvakultságában annyira megy, hogy a biblia nyers stilizátlanságán nem ütközik meg, azt ártalmatlannak tartja. De a költészet fátyolán át rajzolt szenvedély szerinte megrontó hatású. Irodalmi érzéke semmi s erkölcsi aggodalmaskodása olyan lélek terméke, mely iskolai abstrakciókban él, nem tudja, hogy a morál harcok között acélozódik s castis omnia casta Annak az ifjúságnak erkölcsisége, melyet a Szemák-féle heréit írókon nevelnek, se jó, se rossz, se edzett nem lehet, az alapja hazug kiszorítás, melyet az első alkalommal keserves visszahatás követ A mohó tudatlanság megleli a pornográfia-hoz vivő utat, melyet a bölcs nevelés kikészített, kívánatossá tett számára.

Aki csak a vallás erkölcs transcendens látószögéből nézi ennek az embervilágnak dolgát, az hibát és fogyatkozást lát mindenben. A mi zörgöscsontú irodalmi Torquemadainknak nemcsak a klasszikus irodalom erkölcsrontó, hanem természetesen léhák az új irányok s a tudományos művekben sem lel elegendő nevelő energiát. Nyíltan kimondja azt is, hogy az iskolába gyerekes könyv való s az ifjúsági könyvek összeválogatásában tudományos szempontot és stílust szemelött tartani „*kicsinyes fontoskodás*”. E megjegyzések, azt hiszem, saját magukat elintézik s kár volna rájuk egy ezőt is pazarolni, ha nem a kultusz kormány rendelkezéseképp mennének szét minden magyar középiskolához. A mostani miniszternek becsületbeli kötelessége, hogy a

Szemák-féle katalógust visszavonja 3 illetékes és irodalmi érzékű pedagógusok ítéletét hallgassa meg róla. Az egész műnek kriptaszaga van: egy kísértei: mókázik benne a modern pedagógiával. Szemákat megnyugtadjuk: nem ez a világ lett rosszá, hanem az ő szemei. Különben még miniszteri rendelet sem kell az ilyen hazajáró lélek elriasztására: egy kissé harsányabb agitáció ártalmatlanná teszi, mint a kakasszó Hamletben a szellemet, (s. a.)

A Bayros-kiállítás ügyében

a magyar sajtó állásfoglalása teljesen egyhangú volt. A lapok mindannyian elítélték a rendőrség beavatkozását. Álláspontjukat magunk is helyeselhetjük. Bár hozzáértők megállapították, hogy a szóbanforgó rajzoló a rokokó-kor festőinek tanulmányozásán felnövekedett rutinier csupán, akinek az igazi művészethez édes-kevés köze van, az ügybe a rendőrségnek beleszólania sem hivatottsága, sem jogcíme nincsen. Amint Bayrosnak, éppúgy a rendőrségnek sincs semmi köze a művészethez. És a Bayros produkálta állítólagos kis pornográfia sokkal kevésbé ártalmas, hogysen el lehetne viselni a rendőrség részéről való üldözését. A pornográfia üldözése a művészet szabadságának nagy sérelmét jelenti, mert nincs fórum, mely a pornográfia pornográfia-voltát végérvényesen és mértékadóan eldönthetné és tudjuk, hogy bizonyos korok, bizonyos felfogások és bizonyos emberek a legnagyobb művészi termékeket minősítették pornográf alkotásoknak. Ezért tiltakozni kell mindenfajta hatósági beavatkozás ellen. Ha a rendőrség a közérkölciséget akarja okvetetlenül megvédelmezni, nagyon sok tennivalója van más tereken. Így például sokkal hatásosabban küzdhetne a leánykereskedés ellen és tehetne egyetmást a prostituáltaknak rettenetes kizsákmányolása ellen is. Ami pedig a magyar sajtó örvendetes állásfoglalását illeti, arra csak azt jegyezhetjük meg, hogy kár, hogy máskor hasonlóan fontos közszabadságok érdekében, amilyen a gyűlekezés és véleménynyilvánítás szabadsága, nem nyilatkozott meg ilyen egyhangúan, (sz—úr.)



MOZGALOM.

Szabadgondolat.

A közelmúlt politikai eseményei az Új-Magyarországért folytatott küzdelem látszólagos vereségét jelentik. De semmi okunk sincs a csüggedésre. Igaz: a magyar közélet alig tüntet fel egy pontot is, melyen szemünk örömmel pihenhetne meg, de a napi politika szemfényvesztéseitől és erkölcstelenségeitől elfordulva, újra vissza kell térnünk műhelyeinkbe és tanulószobáinkba és a haladásért és Magyarország dolgozó népének boldogulásáért vívott harcunkat újult és fokozott erővel kell folytatnunk. Táborunkon egy pillanatra sem szabad a lemondásnak, vagy a kétségbeesésnek úrrá lennie: a magyarországi uralkodó klikk forradalmi jelentőségű tetteire a magunk harci szervezeteinek erővel teljes kiépítésével és a magyar polgárságnak további felvilágosításával és szervezésével kell felelnünk.

A Szabadgondolközás Magyarországi Egyesülete a tanítás, felvilágosítás és szervezés munkáját megerősödött és tökéletesbített szemlé-

jével, a *Szabadgondolat*-tal igyekszik folytatni. A közömbösek és ingadozókat a haladás öntudatos harcosaivá nevelni és az egész ország területén szétszórt egyes híveink között a kapcsolatot megteremteni és fentartani, az országos szervezés munkáját elvégezni: a *Szabadgondolat* legjelentősebb feladatai közé tartozik. E munka elvégzéséhez összes barátainknak, olvasóinknak, előfizetőinknek és egyesületünk minden tagjának bajtársi együttműködése szükséges elsősorban. Mozgalmunk és lapunk terjeszkedését csak az ő hathatós segítségével érhetjük el.

Az új Kultúr-Magyarországért folyó küzdelemben harcos idők várnak reánk, melyekre a helyes ismeretek terjesztésének és a harci készség ébresztésének és ápolásának aprólékos munkája lesz jellemző. Erkölcsi és anyagi erőink növelésére, tagok és előfizetők gyűjtésére szólítjuk fel minden olvasónkat. Minden új tag és minden új előfizető nemcsak anyagi eszközeinket gyarapítja, hanem hadvonalunkat is új katonával erősíti. A tagok és előfizetők kellő száma teheti megvalósíthatóvá tervünket, a *Szabadgondolat*-nak gazdag és magas színvonalú kéthetenként megjelenő revü-vé való átalakítását. Barátainknak elsőrendű kötelességük a tőlük kért propagandisztikus munka elvégzése, amely a reánk váró nagy feladatoknak csak első etapját jelenti.

Tag- és előfizetőgyűjtő nyomtatványokkal és mindenfajta felvilágosítással készséggel szolgál egyesületünk titkársága: Budapest, V, Széchenyi-utca 10.

*A Szabadgondolkozás
Magyarországi Egyesülete.*

Iwan Bloch budapesti előadásai.

Mint lapunk májusi számában előre jeleztük, Iwan Bloch berlini orvos, a nemi kérdés kiváló kutatója a Szabadgondolkozás Magyarországi Egyesületének és a Galilei Körnek meghívására, május 3-án és 4-én előadásokat tartott Budapesten. A nemi erkölcsről, a Galilei Körben tartott előadását lapunk más helyén közöljük, a Szabadgondolkozás Magyarországi Egyesületében A prostitúció problémái címen tartott előadásának rövid foglalata a következő:

Három főprobléma körül lehet a prostitúcióval összefüggő valamennyi kérdést csoportosítani. Ezek: a prostitúció *biológiai, erkölcsi és személyi* problémái. A biológiai probléma kutatásánál arra a kérdésre várunk választ, hogy mi a prostitúció lényege, mint természeti jelensége.

A prostitúció erkölcsi problémája abban áll, hogy felfedjük a prostitúciónak a nemi erkölcsi fejlődés történetével való összefüggését. E kérdés feltevésénél a prostitúcióval, mint kulturális jelenséggel állunk szemben. A személyi probléma végül a prostituáltak egyéniségére vonatkozik, kérdésünk itt az, kiből lesznek a prostituáltak és mely feltételek fejlesztik ki a közismert prostituált-típust. Ezekon kívül még számos más kérdést is lehetne tenni, de a prostitúció igazi gyökereinek, keletkezési feltételeinek megismeréséhez ez a három vezet.

A *biológiai problémát* illetőleg régebben egyeduralkodó volt az a felfogás, hogy a prostitúció az emberek mindenkor nemi életének kikerülhetetlen velejárója. Előadó ezzel szemben a prostitúcióban társadalmi csökevényt lát. A társadalmi szerveződés kezdetén az ember nemi életének formája az u. n. promiszkuitás volt. Egy-egy csoport tagjai teljesen szabályozatlan, a legprimitívebb ösztönéletnek megfelelő nemi életet folytattak. A nemi életnek ez a módja teljesen antiindividualis, általános karakterű és minden szociális gátlás nélküli. Előadó felfogásának lényege már most az, hogy ez az ősi promiszkuitás, ez a féktelen ösztönélet sohasem szűnt meg teljesen, hanem a prostitúció formájában ma is fennáll és fennállott minden olyan társadalomban, amely az ember nemi élete elé társadalmi tekintetből természetellenes korlátokat állított; és annál nagyobb mértékben, minél nagyobbak e korlátozások. Nem „szükséges” rossz tehát a prostitúció és nem kiirthatatlan velejárója a kultúrának, hanem a nemi életet szabályozó erkölcsi felfogásnak olyan függvénye, mely e felfogásnak átalakulásával megszüntethető.

A *prostitúció mint kultúrjelenség* a nemi kérdéstről való helytelen nézeteknek végső konzekvenciája, a mi hamis és képmutató erkölcsi rendszerünk kikerülhetetlen következménye: A nő szigorú nemi megkötöttségével szemben a férfinak (legalább az erkölcsi megítélés szempontjából) korlátlan nemi szabadsága van s e szabadság kielégítését az állam, hogy házasságtöréstől és tisztességes leányok elcsábításától elterítse, a prostitúció körébe utalja. A prostitúciót érdemesnek tartja hivatalosan szervezni s a szervezésnél szinte változtatás nélkül veszi át az antik rabszolgatartó államok eljárását. E viszály megszüntetésére az erkölcsi felfogásnak az az átalakulása van hivatva, melylyel előadó a nemi erkölcsről szóló előadásában (lásd a cikkek között) részletesen foglalkozott. Az új nemi erkölcs fogja a prostitúció problémáját a megváltozott társadalmi viszonyok figyelembevételével a tudományos kutatás új eredményei alapján és a „kettős morál” teljes elvetésével megoldani.

Ha azonban a távol jövőben a prostitúciónak biológiai és etikai problémája megoldást nyer is és ezáltal kiküszöböltetnek a prostitúció lényeges okai, még mindig fenmarad az a kérdés: vajjon nem kell-e magukban a prostituáltakban látnunk a prostitúciónak tulajdonképeni kiapadhatatlan forrását? A *prostitúció e személyi kérdésében* általában mindig a helyes felfogás volt uralkodó, csak Lombroso volt az, aki a prostituáltakat külön embertípusnak tekintette. A „született bűnöző” mintájára konstruálta a született prostituált típusát és ezt a felvételét prostituáltakon észlelhető testi és szellemi elfajulási jelekre alapította. Az ő nyomán végzett tudományos kutatások azonban nem igazolták ezt a felvételt. Mindazok a jelek ugyanis, amelyek a prostituált nőkre tényleg jellemzők és valóban megkülönböztetik őket a többi nőktől, nem velük született, hanem másodlagos tulajdonságok, amelyeket mesterségük tartós üzése által szereznek. Bloch szerint legfeljebb bizonyos hajlamot lehet felvenni. Született prostituált nincs s a hajlamnál sokkal hatékonyabb okai a prostitúciónak a társadalmi miliő, a szegénység, a női munka meg nem becsülése, a csábítás stb.

Mindhárom probléma taglalásából ugyanaz a fontos és vizsgálati következtetés vonható le tehát, tudniillik az, hogy a prostitúció nem kiirthatatlan, hanem alkalmas eszközökkel megszüntethető társadalmi baj.

A Galilei Kör

május havi munkássága nagyrészen a nyári program összeállításában és a Kör belső ügyeinek rendezésében merült ki. Egy nagyobb előadás volt május hó 3-án. *Dr. Iwan Bloch*, berlini kiváló orvos tartott előadást, melynek bő kivonatát más helyen közöljük. Ebben a hónapban két szemináriuma folyt a Körnek: az egyik a bölcsészszakosztály rendezte szociálpedagógiai szeminárium, melyben *Takács István* adott elő a testnevelésről, a másik a *dr. Ferenczi Sándor* által vezetett Freud-szeminárium heti két órában. Az 1912. évi május 23-iki nagy tüntetés alkalmával a választójogért vívott harcban elesett munkások emlékét e hó 25-én a régi Országházban tartott emlékünneppel ünnepelte meg a Kör. Az ünnepély, amelyen *Jászi Oszkár* tartott nagyhatású emlékbeszédet, majd utána *Csécsy Imre* kortag szavalta el *Ady Endrének Rohanunk a forradalomra* című versét és *Pogány József* beszélt a szociáldemokrata párt képviselőjeként, nem folyt le minden incidens nélkül. A rendőrség kiküldötte minduntalan félbeszakította *Pogány József* beszédét.

Az évvégő közgyűlést 22-én tartotta meg a Kör, amelyen a választmány jelentéséi *dr. Gutman Lajos* főtitkár terjesztette elő. A jelentés kapcsán hosszabb vita indult meg a Kör jövőbeli működéséről, majd egyhangúlag elfogadták a jelentést és a tisztikarnak a felmentvényt megadták. Az új tisztikar a következőképp alakult meg: elnök *dr. Rubin László*, főtitkár *Scheff-Dabls László*, titkárok *Dukesz Artúr* és *Flamm Sándor*, főpénztáros *Kaufmann Alrdár*, pénztáros *Fábián Henrik*, főjegyző *Flamm József*, ellenőr *Aldor Vilmos*, könyviáros *Neumann Antal*, háznagy *Feldmann László*. Választmányi tagok: *Czakó Károly*, *Csécsy Imre*, *Hajdú Lilli*, *dr. Gimes Miklós*, *dr. Gutman Lajos*, *Pál László*, *Kertész István*, *Róna László*, *Ruttkai-Nedeczky Béla*, *Weil Elza*, *Gyulai István*, *Tafler Elek*. Póttagok: *Szegő Henrik*, *Somló Ferenc* és *Rákos Ferenc*.